

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOA 203
Vårterminen 2001

UNGDOMSKRIMINALITET

- En komparation mellan lagstiftningen och den offentliga debatten i Sverige och Danmark.

Författare: Lina Ponnert
Handledare: Claes Levin

Abstract

This paper concerns the issue about juvenile delinquency and how social problems are constructed.

The purpose has been to explore the debate about juvenile delinquency in Denmark and Sweden with the following sub-questions; which possibilities does the legislation give to put young people in institutional care by force? What problems are debated about juvenile delinquency in Denmark and Sweden today and who are involved in this debate?

I have used document-analysis as a method. I have studied preparatory work in Sweden about the new law called LSU, which from 1990 gives possibilities to sentence young people to serve time in institutional care instead of prison, and the Danish preparatory work that now is presented and proposes the establishment of a similar law in Denmark.

I have also studied the debate in two papers in each country during the period 1990-2005.

The empirical base shows that the same problems are debated about juvenile delinquency in the two countries and that the political debate and the debate in the newspapers to high extent focus on the same problems. The main problems discussed are that more serious crimes are committed, young people commit crimes in gangs, rapes are committed by young people in gangs, and the fact that ethnic minorities often are overrepresented in juvenile delinquency. The political debate also claims that the legislation must give possibilities to sentence young people to proportional and equal punishment, and that it is not good enough to sentence serious criminals to care within the social welfare system, where the time in care is based upon the persons individual needs instead of the crime committed.

Förord

Jag vill passa på och tacka de som hjälpt mig att genomföra detta arbete.

Det är först och främst min handledare, Claes Levin, som givit mig konstruktiv vägledning och uppmuntran så att jag kommit vidare när det känts motigt och trögt. Tack för din tid och för all hjälp!

Jag vill också tacka min sambo, Joakim, för teknisk support med skrivare och dator, som jag inte alltid kommer överens med. Utan dig hade det definitivt inte blivit någon innehållsförteckning.

Malmö 27:e maj 2001

Lina Ponnert

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING.....	6
1.1	PROBLEMFÖRMULERING	6
1.2	SYFTE.....	7
1.3	FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.4	METOD OCH AVGRÄNSNINGAR.....	7
1.4.1	<i>Fördelar och nackdelar med metoden</i>	8
1.5	CENTRALA BEGREPP/FÖRKORTNINGAR	9
2	TEORIKAPITEL.....	10
2.1	MAKTBEGREPPET UTIFRÅN FOUCAULT.....	10
2.2	ETT GENEALOGISKT PERSPEKTIV.....	11
2.3	KORT OM SOCIALKONSTRUKTIONISMEN	15
2.4	KONSTRUKTIONEN AV SOCIALA PROBLEM OCH AV SOCIALT ARBETE.....	15
3	TIDIGARE FORSKNING.....	18
3.1	INLEDNING.....	18
3.2	HUR HANTERAR MAN UNGDOMSBROTTLIGHET I EUROPA OCH ÖKAR BROTTSLIGHETEN?.....	18
3.3	ETNISKA MINORITETER OCH SOCIALT FÖRTRYCK.....	19
3.4	INSTITUTIONSVÅRDEN FÖR UNGDOMAR I EUROPA OCH UTVECKLANDET AV ALTERNATIVA VÅRDFORMER	20
3.5	SOCIALLAGSTIFTNINGEN OCH TVÅNGSVÅRD AV UNGDOMAR I NORDEN	22
3.6	SAMMANFATTNING	23
4	AKTUELL LAGSTIFTNING I SVERIGE.....	24
4.1	LAGEN OM SÄRSKILD VÅRD AV UNGA/KRITERIER FÖR TVÅNGSVÅRD	24
4.1.1	<i>Vem fattar beslut om tvångsvård / Rätten att överklaga</i>	24
4.1.2	<i>Insatser</i>	25
4.2	STRAFFRÄTTEN I SVERIGE.....	25
4.2.1	<i>Inledning</i>	25
4.2.2	<i>Lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL)</i>	26
4.2.3	<i>Lagen om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU)</i>	26
5	DEN DANSKA LAGSTIFTNINGEN	27
5.1	FRIVILLIGA INSATSER	27
5.2	TVÅNGSPACERING UTIFRÅN SOCIALLAGSTIFTNINGEN	27
5.2.1	<i>Vem fattar beslut om tvångsvård / Rätten att överklaga</i>	28
5.2.2	<i>Slutna avdelningar/Maktbefogenheter</i>	28
5.3	STRAFFLAGSTIFTNINGEN I DANMARK.....	29
5.3.1	<i>Kort historik</i>	29
5.3.2	<i>Unga lagöverträdare</i>	29
5.3.3	<i>Voldspakken</i>	30
5.4	AKTUELLA LAGFÖRSLAG I DANMARK.....	30
5.4.1	<i>Sociallagstiftningen</i>	30
5.4.2	<i>Strafflagstiftning- Förslag om ny ungdomssanktion</i>	30
6	VILKA PROBLEMBILDER MÅLAS UPP I FÖRARBETEN TILL LAGAR OCH LAGFÖRSLAG BETRÄFFANDE UNGDOMSKRIMINALITET?.....	32
6.1	INLEDNING/ PRIMÄRA KÄLLOR.....	32
6.2	IFRÅGASÄTTANDE AV BEHANDLINGSTANKEN OCH KRAV PÅ FÖRUTSÄGBARHET OCH PROPORTIONALITET BETRÄFFANDE ÅTGÄRDERNA	32
6.2.1	<i>Kommentar</i>	34
6.3	DEN ALLMÄNNA OPINIONEN OCH FOLKETS ÅSIKTER	34

6.3.1	<i>Kommentar</i>	35
6.4	SAMHÄLLETS KRAV PÅ RÄTTSSKIPNING OCH SAMHÄLLSSKYDD KONTRA FÄNGELSE SOM EN OTILLFREDSSTÄLLANDE INSATS FÖR UNGDOMAR	35
6.4.1	<i>Kommentar</i>	36
6.5	GRÖVRE KRIMINALITET	36
6.5.1	<i>Kommentar</i>	37
7	VILKA PROBLEMBILDER MÅLAS UPP I TIDNINGSARTIKLAR BETRÄFFANDE UNGDOMSKRIMINALITET?	38
7.1	INLEDNING.....	38
7.2	GRÖVRE KRIMINALITET- GÅNGKRIMINALITET.....	38
7.3	GRUPPVÅLDTÄKTER/VÅLDTÄKTER.....	39
7.4	RÅN	40
7.5	KRIMINALITET BLAND INVANDRARE.....	41
7.6	SAMHÄLLETS MISSLYCKANDE.....	43
8	RESULTATSAMMANFATTNING/AVSLUTNING	44
8.1	KOPPLING MELLAN EMPIRI OCH TEORI.....	44
8.2	SLUTDISKUSSION/NYA FRÅGESTÄLLNINGAR.....	47
9	KÄLLFÖRTECKNING.....	52

1 Inledning

1.1 Problemformulering

De senaste åren har ungdomskriminaliteten fått stor uppmärksamhet i Sverige och för några år sedan debatterades det huruvida man skulle införa särskilda ungdomsfängelser eller ej.

1/1 1999 infördes Lagen om Sluten ungdomsvård i Sverige, vilket innebär att kriminella ungdomar mellan 15-17 år kan dömas till tidsbegränsad vård på sluten anstalt istället för fängelse. Den myndighet som tillhandahåller vården är Statens Institutions Styrelse, dvs samma myndighet som skall tillgodose Socialtjänstens behov av platser på särskilda ungdomshem. De ungdomar som vårdas på särskilda ungdomshem bedöms vara i behov av särskild tillsyn, oftast beroende på att de tvångsvårdas enligt Lagen om vård av Unga och har någon form av beteendeproblem och/eller inslag av kriminalitet och drogmissbruk.

Införandet av Lagen om sluten ungdomsvård kan vara en av orsakerna till att det idag är fullbelagt på varenda ungdomshem i Sverige, och vårdplatserna måste utökas.

I Sverige tillhandahåller Statens Institutionsstyrelse för närvarande 39 särskilda ungdomshem med totalt 640 platser, varav 234 är öppna, 393 är låsbara och 13 slutna. (www.stat-inst.se).

För närvarande pågår en debatt i Danmark om att införa en lagstiftning som har stora likheter med den svenska Lagen om sluten ungdomsvård. Ett nytt lagförslag lades fram 28:e mars 2001 där man föreslår att utöka antalet låsbara platser på ungdomsinstitution med 20 stycken. Det totala antalet säkra platser i Danmark kommer därmed uppgå till 74 stycken. Förutom de säkra platserna kommer man i Danmark att införa ytterligare 100-120 icke säkra placeringsplatser på institution för ungdomar med beteendeproblematik och som är på väg in i en allvarlig kriminalitet. (www.retsinfo.dk/ Forslag til Lov om ændring af straffeloven og lov om social service 2000/1 LSF 210)

Samtidigt visar tidigare forskning på området att institutionsvård sällan är någon bra metod att rehabilitera ungdomar på. Levin skriver i sin avhandling "Uppfostringsanstalten" att institutionsvård ibland till och med kan göra mer skada än nytta. En studie han genomfört av ungdomar som vistats på Råby ungdomshem visar att 70 % missbrukade droger efter behandlingen att jämföra med 60 % innan institutionsplaceringen och hela 80 % återföll i brott. 60% fick genomgå ytterligare placeringar efter behandlingen på Råby ungdomshem. I stort visar undersökningen att bara ca 30 % av ungdomarna klarat sig bra eller någorlunda bra efter behandlingen på institutionen. (Levin, 1998, s 307)

I en rapport från Statens institutionsstyrelse konstateras att institutionsbehandlingen för ungdomar historiskt dragits med ett antal svårigheter som finns dokumenterade i flera uppföljningsrapporter från vården på särskilda ungdomshem. Det har visat sig att det finns risk för att en kriminell avvikaridentitet förstärks och eventuella behandlingseffekter har varit svåra att upprätthålla efter utskrivningen. (Projektgruppen Sluten ungdomsvård, 1998, s 19)

Vad handlar då detta krav på utökade institutionsplatser och behovet av att låsa in kriminella ungdomar egentligen om? Är det nya grupper av ungdomar som begår brott eller saknas det bara andra metoder att hantera dagens ungdomskriminalitet? Har ungdomsbrottsligheten ökat eller blivit grövre, eller är det bara så att den får större uppmärksamhet i media? Detta är något som det aldrig verkar finns något enkelt svar på då detta är beroende av vad som anses vara brottsligt, vilket förändras med strafflagstiftningen och brottsbalken. Detta är därför ingenting jag kommer försöka besvara i min uppsats. Det som är möjligt att undersöka är

däremot vilken bild som förmedlas av ungdomsproblem och ungdomskriminalitet i den offentliga debatten som i viss mån kan förklara varför institutionsvård ses som en adekvat åtgärd för kriminella ungdomar.

1.2 Syfte

Mitt syfte är att ge en inblick i vilken problembild den offentliga debatten målar upp beträffande dagens ungdomskriminalitet i Danmark och Sverige.

1.3 Frågeställningar

- Vilka möjligheter till institutionsvård för kriminella ungdomar finns utifrån gällande social och strafflagstiftning i Sverige respektive Danmark idag?
- Vilka problemområden beträffande ungdomsbrottslighet lyfts fram i den offentliga debatten som motiverar kravet på ökat behov av institutionsplaceringar?
- Vilka är aktörerna i den offentliga debatten och vilka intressen kan utläsas ligga bakom?

1.4 Metod och avgränsningar

Jag har använt mig av dokumentanalys som metod. Jag har utgått från gällande social- och strafflagstiftning i Sverige och Danmark för att få en bild av vilka möjligheter som finns utifrån aktuell lagstiftning att *tvångsvårda* kriminella ungdomar på institution. Jag har därmed inte gått närmare in på de frivilliga insatser som finns i sociallagstiftningen i Danmark och Sverige. När det gäller aktuell lagstiftning har jag främst använt mig av Serviceloven (SEL) i Danmark samt Lagen om särskild vård av unga (LVU) och Lagen om sluten ungdomsvård (LSU) i Sverige.

För att få en bild av den politiska debatten beträffande ungdomskriminalitet har jag beträffande Sverige i första hand använt mig av "Statens Offentliga Utredningar 1993:35, Betänkande av ungdomsbrottskommittén" där man föreslog att en särskild ungdomssanktion skulle införas i Sverige, samt den svenska propositionen beträffande Lagen om sluten ungdomsvård. När det gäller den politiska debatten i Danmark har jag i första hand använt mig av den rapport om ungdomskriminalitet som "Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet" lade fram januari 2001, där man föreslår att en särskild ungdomssanktion liknande svenska LSU införs i Danmark.

För att få en bild av den allmänna debatten har jag också undersökt den aktuella debatten i media under perioden 2000-01-01-2001-05-24. När jag började undersöka teman beträffande ungdomskriminalitet i tidningsartiklar i Danmark och Sverige valde jag först att utgå ifrån specifika sökord beträffande ungdomskriminalitet under tidsperioden 000101-010330 och begränsade inte mitt sökande till specifika tidningar. De sökord jag använt mig av beträffande svenska tidningar är LSU, sluten ungdomsvård, ungdomsbrottslingar, LVU, ungdomskriminalitet och särskilda ungdomshem. I sökningen i de danska tidningarna har jag i viss mån fått använda andra sökord beroende på språkskillnader. Jag har här använt mig av sökorden ungdomskriminalitet, unge, kriminalitet och tvangsfjernelser.

Ganska snart utkristalliserade sig ett antal återkommande teman i artiklarna beträffande ungdomskriminalitet i Sverige och Danmark. Jag har valt att endast presentera artiklar utifrån två tidningar från respektive land, Dagens Nyheter och Aftonbladet i Sverige och de danska tidningarna Aktuelt och Politikken för att begränsa mitt underlag och göra det hanterligt. Politikken och Dagens Nyheter är oberoende liberala tidningar medan Aftonbladet och Aktuelt av tradition tillhört en vänsterpolitisk hållning. I slutändan har jag dock inte använt mig av lika många artiklar från respektive tidning, vilket kanske vore önskvärt, även om jag har med ungefär lika många artiklar från Sverige respektive Danmark. Mitt syfte har dock inte varit att ge någon rättvis bild eller att granska skillnaderna mellan olika tidningar utifrån politisk färg, utan främst att utifrån dessa tidningar ge exempel på de problembilder som jag funnit vara centrala i nyhetsrapporteringen beträffande ungdomskriminalitet den aktuella tidsperioden.

Jag är medveten om att den tidsperiod jag valt medfört att fokus främst ligger på medias bild av ungdomskriminaliteten idag, och inte den bild av ungdomsproblemen som målades upp inför t.ex. det svenska lagförslaget beträffande införandet av Lagen om slutna ungdomsvård. Jag har ändå valt att fokusera på den nuvarande debatten i tidningarna för att kunna avgränsa mig på ett rimligt sätt. Det optimala hade annars varit att följa debatten i tidningarna innan lagförslagen beträffande en särskild ungdomssanktion tillkom i Sverige respektive Danmark. Problemet är att processen i Danmark och Sverige inte följts åt i tid. Och hur vet man egentligen var och när en process eller en debatt börjar eller tar form? Det var med andra ord nödvändigt för mig att begränsa mitt sökande på något sätt. Jag hoppas och tror ändå att debatten i tidningarna beträffande ungdomskriminalitet inte förändrats så mycket under de senaste åren och att de teman jag funnit utifrån mitt urval ändå kan ha relevans i förhållande till aktuella lagar och lagförslag.

1.4.1 Fördelar och nackdelar med metoden

Dokumentanalys kan sägas vara en indirekt metod, på så sätt att man istället för att direkt observera, intervjua, eller be någon fylla i frågeformulär utifrån undersökningens syfte, använder sig av något som redan är producerat för ett annat syfte. Analysmaterialet påverkas som regel inte heller av att själva undersökningen, då dokumentet som sådant oftast är "non-reactive". Dokumentanalys brukar på grund av detta benämnas innehållsanalys. (Robson, 1993, s 272)

Robson nämner i sin bok "Real World Research" några fördelar och nackdelar med dokumentanalys som metod. Fördelarna är att man kan observera utan att själv bli observerad eller påverka materialet i fråga. Materialet är i permanent form vilket medför att man kan gå tillbaka för återanalys. Det är också en förhållandevis billig metod. Nackdelarna är att de tillgängliga dokumenten kan vara begränsade eller partiska. Materialet har också från början tillkommit för ett annat syfte än jag som undersökare har. Det är också svårt att utifrån dokumentanalys säga något om förhållande mellan olika fenomen, dvs huruvida dokumenten är orsaken till det sociala fenomen man är intresserad av eller endast en avspegling av dem. (Robson, 1993, s 280)

Metoden som sådan kan därmed ge upphov till validitetsproblem. Hur vet man att man verkligen undersökt det man ville undersöka? Kan man över huvud taget dra några generella slutsatser ur något som tillkommit för ett annat syfte än den undersökning man själv ämnar genomföra? Ett sätt att undvika feltolkningar och förhastade slutsatser tror jag kan vara att

medvetandegöra metodens risker för sig själv under undersökningen och i presentationen av analysresultatet genom att föra en diskussion om vilken typ av dokument man använt sig av, i vilken kontext dokumentet tillkommit, samt fråga sig hur dessa faktorer kan påverka själva analysresultatet och validiteten. Det bakomliggande syftet för dokumentets tillkomst är också viktigt att ha klart för sig för att kunna förstå och tolka sina analysresultat på ett tillförlitligt sätt. (Robson, 1993, s 276)

Syftet bakom de politiska dokument jag valt att granska handlar kanske främst om att motivera införandet av en ny straffrättslig påföljd beträffande kriminella ungdomar, vilket naturligtvis påverkar bilden av ungdomskriminalitet.

Som jag ser det handlar nyhetsrapportering främst om att nå ut med en nyhet, att beröra människor och locka till läsning. Dessa aspekter är viktiga att ha med sig i tolkningen av materialet. Samtidigt finns en växelverkan mellan media och den politiska debatten som inte skall förringas, då båda dessa forum har stor makt och även stora möjligheter att påverka vilka problembilder de väljer att lyfta fram.

1.5 Centrala begrepp/Förkortningar

LSU: Förkortning för den svenska "Lagen om slutna ungdomsvård". Beskrivs utförligare i presentationen av den svenska lagstiftningen.

LVU: Förkortning av "Lagen om särskild vård av unga". Reglerar den sociala lagstiftningen beträffande tvångsvård av barn och ungdomar i Sverige. Beskrivs utförligare i presentationen av den svenska lagstiftningen.

SoL: Förkortning av den svenska "Socialtjänstlagen" som reglerar frivilliga socialvårdande insatser beträffande barn och vuxna.

SEL: Förkortning av den danska "Serviceloven" (Servicelagen). Reglerar sociallagstiftningen beträffande både frivilliga insatser och tvångsinsatser beträffande barn och unga i Danmark. Beskrivs utförligare i presentationen av den danska lagstiftningen.

Diskurs: Samtalsordning. Ett bestämt sätt att tala om och förstå världen. (Jørgensen & Philips, 1999, s 1)

Statens institutions Styrelse (SiS): Genom lagändringar som trädde i kraft 1:e juli 1993 fick svenska staten det samlade ansvaret för de *särskilda ungdomshemmen* (se nedan) och LVM-hemmen. En ny myndighet inrättades, Statens institutionsstyrelse, förkortat benämnt för SiS och övertagandet slutfördes 1994. (Norström, Thunved, 1995, s 15)

SiS är därmed en statlig myndighet som arbetar på regeringens uppdrag och ansvarar för vården och behandlingen av ungdomar på ungdomshemmen och av vuxna missbrukare på LVM-hemmen. SiS skall också utvärdera resultatet av vården samt initiera forskning på området. SiS arbetar på socialtjänstens uppdrag och skall hjälpa till att finna den placeringsform som passar bäst för en vuxen eller ungdom. SiS vård skiljer sig från öppenvården genom möjligheten till inlåsning, då de som vårdas genom SiS ofta gör det med hjälp av tvångslagstiftning. (www.stat-inst.se)

Särskilda ungdomshem: I Sverige benämns de institutioner som används till barn och ungdomar som är i behov av särskild tillsyn för särskilda ungdomshem. Dessa kallas även för § 12-hem utifrån den aktuella lagparagrafen i LVU beträffande särskilda ungdomshem.

Om socialtjänsten anser att någon är i behov av en plats på ett särskilt ungdomshem vänder den sig till SiS och erhåller en platsanvisning som kommunen inte kan överklaga. (SOSFS 1997:15, s 59 samt www.stat-inst.se)

SiS har för närvarande 39 särskilda ungdomshem med totalt 640 platser , varav 393 är låsbara och 13 slutna. En sluten plats innebär att avdelningen alltid är låst och har en högre säkerhetsgrad med stor personaltäthet. Låsbar avdelning innebär att avdelningen kan låsas, men inte nödvändigtvis behöver vara låst hela tiden. De olika ungdomshemmen är specialiserade på olika sätt. Vissa tar endast emot tjejer eller killar, medan andra tar emot både killar och tjejer. De flesta särskilda ungdomshem fokuserar på problem beträffande missbruk och kriminalitet medan endast några få främst arbetar med social problematik. Några tar endast emot akutplaceringar och utredningsuppdrag, medan andra har särskilda avdelningar för utredning och behandling. Flertalet särskilda ungdomshemmen kan tillhandahålla låsta avdelningar och möjlighet till isolering. (www.stat-inst.se).

Institutionsvård: I Danmark finns ingen motsvarande begrepp till särskilda ungdomshem. Därför kommer jag att använda mig av begreppet institutionsvård när jag beskriver de danska och europeiska motsvarigheterna till de svenska ungdomshemmen.

”Sikrede” avdelningar: Danska motsvarigheten till låsbara avdelningar.

Ungdomar/ungdomskriminalitet: När jag använder mig av begreppet ungdomar och ungdomskriminalitet menar jag i första hand personer mellan 15-18 år. Detta eftersom man både utifrån svensk och dansk strafflagstiftning blir straffmyndig först vid 15 års ålder, och betraktas som myndig (vuxen)vid 18 år. Den svenska lagen beträffande Lagen om sluten ungdomsvård och det danska lagförslaget beträffande införandet av en liknande ungdomssanktion avser också ungdomar i åldern 15-17 år, dvs upp till de fyller 18 år.

2 Teorikapitel

2.1 Maktbegreppet utifrån Foucault

Tvångsvård är ett stort ingrepp i en människas liv och innebär maktutövning från myndighetens sida gentemot den vården berör.

Michel Foucault ansåg att man skulle fokusera på hur maktmekanismerna faktiskt verkar och notera både deras avsedda och oavsedda konsekvenser, istället för att bara se på makt som ett fenomen i sig. Enligt Foucault är makt vare sig en institution eller en struktur och heller inte någon personlig egenskap hos vissa människor. Foucault ansåg att maktförhållande är något som blir till i relationer mellan människor snarare än utifrån statens rättsliga sfär. Han talade därför om mikromakt och intresserade sig för maktförhållande mellan praktiker och de underkuvade då han hävdade att makt utövades av administrativa tekniker snarare än rättsbegrepp, med metoder som normalisering istället för lag , och med kontroll istället för straff. (Lindgren, 1991, s 332)

Tvångsvård av ungdomar som hamnat snett i samhället kan kanske utifrån Foucaults mening ses som en metod för normalisering där kontroll snarare än straff fyller en viktig funktion.

Tvångsvården i sig kan också ses som ett resultat av den mikromakt som uppstår mellan klienten och socialarbetaren, då det är socialsekreteraren som föreslår beslut om tvångsvård utifrån gällande lagar.

Foucault beskriver i "Vansinnets historia" hur separation och isolering kan ses som en logisk åtgärd, och hur grupperna som isoleras kan variera beroende på samhällets motiv. I 1600-talets Europa låstes t.ex. tiggare, prostituerade, sjuka, mentalsjuka, och arbetslösa in i de gamla sanatorierna som stod tomma efter att spetälskan försvunnit. Syftet var enligt Foucault att bekämpa tiggeri, skapa ordning, korrigera moralen mm. Med den framväxande industrin på 1700-talet kom andra behov som medförde ett behov på arbetskraft, varpå inlåsningen av människor inte längre fyllde någon samhällslik funktion. De mentalsjuka som var för sjuka för att arbeta differentierades dock ut som en social grupp och blev ensamma kvar på de låsta institutionerna och teorier om "vansinnet" började växa fram. Vetandet om vansinnet gav makt då kunskapen tydliggjorde gränsen mellan vad som var förnuftigt och normalt, och möjliggjorde ett rationellt förhållningssätt i förhållande till korrigerande och normalisering. (Lindgren, 1991, s 322-323)

Foucault skrev 1975 boken "Övervakning och straff" som behandlar det moderna fängelseväsendets uppkomst. Här beskrivs hur samhället går från ett fysiskt strafftänkande inriktat på hämnd till en annan typ av bestraffning liknande den tanke om isolering, kontroll och normalisering som beskrivs i "Vansinnets historia". Enligt Foucault uppkom fängelset i samband med den disciplineringsprocess som blev rådande under framväxten av det kapitalistiska samhället. Detta eftersom denna typ av disciplinering i sig var produktiv då fängelsesystemet lyckades producera begreppet kriminalitet och fängelse som ett sätt att hantera detta, vilket, både politiskt och ekonomiskt, är mindre farligt än laglöshet. Syftet med fängelserna var enligt Foucault därmed inte att avskaffa laglösheten utan att administrera den och göra den mindre samhällsfarlig. På så sätt kunde institutionstanken leva vidare som ett framgångsrikt samhällsfenomen. (Lindgren, 1991, s 328-331 samt Levin, 1998, s 53-54)

I samband med att psykiatireformen genomfördes i Sverige finns idag en väldigt begränsad institutionsvård för mentalpatienter och synen på vården har radikalt förändrats. Tron på mentalvård i sluten regi är idag helt övergiven och har ersatts av en tro på att det är i öppna former ute i samhället som mentalsjuka får bästa form av rehabilitering.

Tvångsvård när det gäller mentalsjuka är idag oerhört begränsad både i lagstiftning och i praxis. Även när det gäller kriminalvård har denna utvecklats och mer öppna, alternativa straffformer tillkommit som till exempel fotboja. Samtidigt finns både i Danmark och Sverige ett ökat behov av att placera kriminella ungdomar på institution både inom socialtjänsten och inom straffväsendet. Kan detta då förklaras med att andra behov är mer framträdande i samhället idag? Kan det vara så att det idag är ungdomar som är en grupp som samhället har större behov av att kontrollera och vad kan det i så fall bero på? Är det andra typer av normalisering som är viktiga idag för att få ett fungerande samhälle?

2.2 Ett genealogiskt perspektiv

Mats Beronius försöker i sin bok "Genealogi och sociologi, Nietzsche, Foucault och den sociala analysen" skapa en genealogisk metod med sociologiska möjligheter. Till sin hjälp tar han Foucaults historiska tillvägagångssätt och analyser, samt en Nietzschesk inspirerad genealogi.

Genealogi översätts i Svenska akademins ordlista med ordet "släktforskning" eller "släktskapsförhållanden". Själva ordet härstammar från grekiskans "gena" som betyder födelse eller härkomst. Att spåra ett fenomenets härkomst innebär dock inte att man letar efter fenomenets första början, istället försöker man fastslå fenomenets släktskapslinjer. Genealogi intresserar sig för saker och förhållandes släktskap med tidigare historiska fenomen och kan översättas med *släktskapsanalys*.

Genealogin studerar de strukturer, praktiker, institutioner eller idéer från det förflutna som påverkar nutiden. Den intresserar sig inte för vad som egentligen historiskt har hänt, utan snarare för vad som fortfarande är levande från förr, samt på vilket sätt det är levande. Genealogi kan därmed sägas vara *det nuvarandes historia*. (Beronius, 1991, s 49-52)

"Genealogy sketches another figure in the past but aims at the present. The aim is always to discredit and offset the operations of power in our time." (Paul Bové i Beronius, 1991, s 52)

Beronius anser att genealogin består av följande tre karaktäristiska särdrag:

1. Genealogin bekräftar *kunskap som perspektivbunden* och den är hela tiden medveten från vilket perspektiv den ser.
2. *Det finns inga fundamentala fenomen*, vare sig i historien eller i samhället enligt genealogin. Man bör därför inte leta efter den första orsaken till ett fenomen, då existensen i sig aldrig kan påvisas.
3. *Genealogin ställer sig skeptisk till samhället och historien som en obruten kausal kedja*. Den ser inte händelser som en produkt av historisk förklaringsgrund eller en samhällelig nödvändighet. Inte heller uppfattas händelser som effekter av en underliggande struktur, utan ett fenomen ses snarare som resultatet av slumpmässiga konflikter och styrkeförhållande i samhället. (Beronius, 1991, s 28, 39, 47)

Beronius hävdar att när vi försöker beskriva den sociala världen som ett sammanhang sker detta alltid utifrån att vi väljer händelse, fakta och perspektiv. Sociologin är på det sättet en intellektuell aktivitet då vi väljer, sorterar och organiserar material och fakta utifrån ett visst perspektiv. Vad som bedöms vara viktigt eller oväsentligt, det vi förstärker eller förkastar är hela tiden en fråga om perspektiv, och det är själva perspektivet som ger materialet en mening och skapar ett meningsfullt sammanhang. (ibid. s 16-17, 36, 24)

Denna perspektivism förkastar därmed tron på att det inom samhällsvetenskapen och humaniora skulle finnas en metod, teori eller princip med vars hjälp man kan slå fast en enskild sanning. Verkligheten kan istället tillskrivas många sanningar eller betydelser och det finns också många olika perspektiv att intaga. (ibid. s 30)

På samma sätt som materialet får sin mening utifrån val av perspektiv får orden sin mening enbart i förhållande till varandra. Orden existerar i ett sammanhang, en diskurs, och deras mening är beroende av de diskursområden eller framställningsordningar som orden uppträder i. (ibid. s 32)

Den franske marxisten Louis Althusser hävdade att kunskapsobjektet var skilt från det reella objektet och att det inte fanns någon omedelbar förbindelse mellan teorins objekt och det

verkliga objektet. Denna position delar genealogin då den hävdar att *samhället inte är något som är utan något som ständigt blir*. (ibid. s 35-36)

Denna flyktighet beskriver Foucault när han beträffande diskurser i samhället hävdar att ”*Diskursen är föga mer än en sanning i färd att födas inför sina egna ögon*”. (Foucault, 1993, s 35). På samma sätt kan genealogin sägas anse att samhället hela tiden föds och omformas runtomkring oss.

I motsats till denna syn på samhället, tillstånd och fenomen som flyktiga och ständigt föränderliga står absolutismen eller fundamentalismen. Dessa teorier menar istället att det finns en säker och sann tillvaro och det är denna sanna tillvaro som konstituerar ett fenomenets överlägsenhet och som ger ett fenomen makt. För att kunna acceptera ett icke-fundamentalistiskt förhållningssätt måste man ha viss beredskap att kunna leva med möjligheter som inte är säkra. (Beronius, 1991, s 42)

Orsaksförklaringar betraktas inom genealogin som vanskliga, en orsak är endast olika episoder eller aspekter som föregår en händelse. Istället för att fokusera på ett fenomenets sanna mening eller orsaken till dess uppkomst försöker genealogin *beskriva ett fenomenets eller en händelses utveckling* för att göra den mer förståelig i vardagliga sammanhang. (ibid. s 44)

Nietzsche menar att en social ordning ofta definierar sina ideal genom att helt eller delvis bortse från den förbindelse som finns mellan dess kulturella och intellektuella praktiker och makt. På samma sätt anser Foucault att de analyser som det västerländska förnuftet använder ofta är ett verktyg för disciplinering som opererar via kunskaper om människan och hennes göranden. Att skriva genealogier är att försöka visa hur något är en yttre form av makt och vetande med särskilda konsekvenser och inriktningar. (ibid. s 55)

Enligt genealogin har alla ting och fenomen en mångfaldig mening. Ett fenomenets historia är historien om de krafter som tillägnat sig fenomenet och den samtida existensen av andra krafter som försöker tillägna sig det. Nietzsche ställer frågan vem det är som tar tag i dessa krafter. Det intressanta blir därmed vem eller vad som uttrycks och manifesteras genom tinget/fenomenet. Ett fenomenets härkomst motsvaras av styrkekonstellationer och sammanstötningar av olika krafter. Och det är den genealogiska analysens uppgift att visa på dessa krafters spel och hur segraren påtvingar fenomenet en ny tolkning. Genealogin är så att säga *tolkningarnas historia*. (ibid. s 57-58)

Sociologen Max Weber menar att när man väl fastslagit syftet med ett socialt handlande så kan man också förstå meningen och orsaken till handlandet. Genealogin är skeptiskt till denna koppling mellan syfte och orsak och menar att syftet inte är början på ett fenomenets utveckling. Genealogin går snarare ett steg bakom syftet och ställer sig frågan vad som egentligen orsakar syftet, och vad orsakar det som orsakar syftet? Osv. Aktörernas egna tolkningar av sina motiv ses i genealogin inte som de enda möjliga tolkningarna. (ibid. s 58-60)

Hermeneutiken anser att aktörens medvetande oftast är förvrängt och ytligt, men att man genom att vara medveten om detta kan finna det sociala handlandets mening. Genealogin har många likheter med hermeneutiken, men vänder sig emot dess inställning att man skulle kunna finna ett fenomenets djupare mening. Enligt genealogin finns det ingen dold eller slutgiltig mening och ingenting som kan sägas vara ”tingen som de verkligen är”, utan enbart ”tingen för oss”. Istället för att fokusera på att finna ett elements sanna natur eller mening bör

den genealogiska analysen studera hur samhällets praktiker hänger samman och vad detta betyder utifrån olika perspektiv och kontexter. Genealogin kan sägas vara ett tillvägagångssätt, ett perspektiv som försöker få grepp om sociala praktikers betydelse. Det intressanta är praktikerna som mekanismer i olika samhälleliga styrkekonstellationer då ett viktigt antagande i genealogin är att tolkningar är nära förbundna med sociala maktrelationer. *Genealogi är undersökningen om hur våra moraliska, sociala, kulturella, politiska och vetenskapliga praktiker kämpar om att få bestämma hur vi skall organisera, tolka och därmed få tilldela tillvaron mening.* (ibid. s 60-66)

Det som kännetecknar Foucaults verk är att han försöker undersöka hur icke-naturliga objekt som förnuft, vansinne mm har kunnat konstitueras som objekt både för särskilda former av vetande och som institutionella reform- och regleringsprojekt. Genealogin avvisar dessa fenomen som faktiska objekt och hävdar istället att de görs till objekt av praktiker i samhället. Genealogin ser människornas praktiker som objekt-konstituerande och intresserar sig snarare för att beskriva praktikerna och de handlingar de utför än för själva objekten. *Genealogin analyserar hur normer, ideal och teorier är införlivade i praktikerna och hur detta tar sig uttryck.* Genom att fokusera på praktikerna snarare än fenomenen i sig är det maktrelationerna som är av intresse, inte betydelserelationerna, då genealogin hävdar att innan det finns en mening finns det en drivande kraft. (ibid. s 70-78)

På samma sätt som människor och praktiker skapar fenomen och objekt, anser genealogin att människorna påverkas av samhället, kontexten och våra historiska upplevelser och minnen. Detta innebär att människan i sig är lika flyktig och föränderlig som samhället. Liksom att samhället inte är någonting som är, finns inget sant "jag". Det är genom samhället som individen blir till ett subjekt och man behöver därför ej skilja subjektet från samhället i analysen. "Jag" är vid varje bestämt tillfälle vad jag tänker, gör, ser, upplever, blir utsatt för, samt det jag kommer ihåg av det jag gjort, sett, tänkt, och blivit utsatt för. Detta innebär att mitt "jag" inte är samma "jag" hela tiden då mitt *subjekt är underkastat situationen och kontexten. Det intressanta blir därmed inte vilka människor är, utan hur de agerar, vad de gör, tänker och säger.* (ibid. s 81-82)

När Foucault undersökte vad människor egentligen gjorde när de under medeltiden låste in personer med spetälska i sanatorier, fann han att man skapade värderingar om avskiljning, inlåsning, internering, och inlåsning. Dessa värderingar försvann inte när spetälskan som epidemi avtog, utan levde vidare och fick konsekvenser att man senare i historien låste in de som betraktades som vansinniga, fängelser och fattighus etablerades, utslagna förvisades, osv. Isoleringen av spetälska baserades enligt Foucault från början inte på någon tanke om att bota dessa människor, utan tillkom snarare för att skydda övriga befolkningen från de spetälska. Tanken på att det kunde finnas en möjlighet att bota dessa människor uppstod först efter avskiljningen då det är först när människor interneras som en avgränsad grupp de kan bli föremål för vetenskaplig kunskap, rationell övervakning, bedömning och behandling. (ibid. s 93-97, 117)

Inlåsningen och institutionsvården tillkom alltså främst som ett sätt att skydda övriga samhällsmedborgare mot sjukdomar och andra fenomen som upplevdes som ett hot mot den allmänna ordningen, först därefter kom behandlingstanken.

2.3 Kort om Socialkonstruktionismen

Socialkonstruktionismen kallas också för socialkonstruktivism och är en gemensam beteckning för flera nyare teorier om samhälle och kultur. Det som är karaktäristiskt för socialkonstruktionismen är att den har en kritisk hållning till självklar kunskap, dvs vår kunskap om världen kan inte betraktas som objektiv sanning då vi medverkar till att kategorisera världen. Vidare anser man att all kunskap är historiskt och kulturellt präglad och att det finns ett samband mellan kunskap och sociala processer. Kunskap kommer med andra ord till i social interaktion där man bygger upp gemensamma sanningar. Det anses också finnas ett samband mellan kunskap och social handling som yttrar sig i att vissa handlingar förefaller naturliga och andra onaturliga beroende på hur världsbilden ser ut.

Kritiker av socialkonstruktionismen menar att om all kunskap och alla sociala identiteter flyter och det inte finns någon objektiv sanning kan man heller inte utläsa någon regelbundenhet eller mönster. Detta kan i och för sig ha sin riktighet, men enligt socialkonstruktionismen hävdar man att i konkreta situationer och olika kontexter är ändå kunskap och människor ganska låsta. (Jørgensen & Philips, 1999, s 11-12)

Strukturalistisk och poststrukturalistisk språk teori menar att det är genom språket vi får tillgång till verkligheten. Språket i sig hjälper inte bara till att spegla verkligheten utan bidrar också till att skapa den.

Poststrukturalister menar att olika tecken får sin betydelse genom att de skiljer sig från varandra. Beroende på sammanhang kan sättet tecken skiljer sig från varandra på varierade sätt, då ett tecken kan konnotera olika saker beroende på jämförelseord, t.ex. arbete-fritid, arbete-passivitet. (ibid, s 15-17)

2.4 Konstruktionen av sociala problem och av socialt arbete

Spector och Kitsuse hävdar i sin bok "Constructing social problems" att det saknas en adekvat definition av sociala problem inom sociologin, och att det aldrig har funnits en sociologi om sociala problem. Termen sociala problem har snarare fått fungera som en rubrik för att presentera sociologisk visdom för studenter, än som något som fokuserar på något specifikt. Därför måste vi därför överge tanken på att sociala problem är en sorts tillstånd och istället uppfatta dem som en aktivitet. Detta kallar de för "claims-making activity", vilket kan översättas med inmutning. (Spector & Kitsuse, 1977, s 1 samt 73). Spector och Kitsuse formar utifrån en socialkonstruktionistisk grund en teori om hur sociala problem konstrueras med hjälp av "claims-making activity".

Liksom sociala problem kan anses vara konstruerade kan socialt arbete i sig sägas vara konstruerat och uppbyggt utifrån den samhälleliga kontexten. Malcolm Payne skriver i sin bok "Modern social work theory" att vad som är en klient, socialarbetare eller socialt arbete skiljer sig åt mellan olika länder och vilket förhållningssätt och perspektiv samhället och den enskilde socialarbetaren intar. Är syftet med det sociala arbetet till exempel att uppnå social förändring på individnivå eller att förändra samhället i stort för att uppnå jämlikhet mellan olika grupper? Ser man till individens bästa eller till olika grupper eller samhällets bästa? Beroende på perspektiv väljs olika teorier eller metoder för att rättfärdiga och definiera det sociala arbetet och vilka som skall anses vara klienter. Payne menar att de flesta teorier om socialt arbete kom till i kristna eller judiska samhällen i de demokratiskt utvecklade Västländerna. Detta innebär enligt Payne ett problem då det de kulturella skillnaderna mellan

olika länder är viktiga att ta i beaktande för att en teori skall vara användbar. De teorier som utvecklats i Västvärlden kanske är oanvändbara i länder som betonar andra kulturella värden i samhället och där en annan religion och familjesyn präglar människorna. Olika samhällen står också inför olika problem. (Payne, 1997, s 1-25)

Även om värderingar är ett viktigt element i konstruerandet av det sociala arbetet och av sociala problem, anser inte Spector och Kitsuse att de är själva orsaken till att människor definierar olika tillstånd som sociala problem. Snarare är det så att tillskrivandet av värderingar och intresseområden kan förklara aktiviteten för deltagarna i processen, men inte för sociologen. Hur ser man t.ex. vilken grupp som drivs av sina ärliga moraliska värderingar och vilka som agerar utifrån andra intressen och för att vinna fördelar? Detta problem menar Spector och Kitsuse medför att värderingar inte kan ses som en drivkraft eller ett motiv till att definiera ett socialt problem då dessa förklaringar alltid ges efter att en process påbörjats. Värderingar bör enligt dem snarare ses som ett sätt att rättfärdiga ett krav, en slags efterkonstruktion eller ett språkligt sätt för deltagarna att uttrycka sina anspråk och övertyga andra om legitimiteten i dessa anspråk. Denna syn på värderingar och moral liknar Nietzsches som anser att moralen bara är ett sätt att maskera gruppintressen och att den i sig inte står för någon djupare sanning eller äkthet. (Spector & Kitsuse, 1977, s 74, 92-93 samt Beronius, 1991, s 58)

Om värderingar kan ses som en metod att rättfärdiga sina krav eller en grupps intressen blir de snarare ett påtryckningsmedel i processen än uttryck för en ärlig åsikt.

När man analyserar ett krav är det därför viktigt att tänka på vad kravet består i och vilken grupp/grupper det riktar sig mot. Vilka är aktörerna och vilka grupper har intresse och fördelar av att delta i processen? Krav kan sägas vara ett normativt fenomen då de pekar ut något som inte borde existera, ett fenomen som samhället borde göra någonting åt. Men värderingar i sig säger enligt Spector och Kitsuse ingenting om hur eller genom vilka processer värderingar kan leda till att något definieras som ett socialt problem. (Spector & Kitsuse, 1977, s 83-87)

Spector & Kitsuse hänvisar till Fuller och Myers definition av sociala problem som ett tillstånd som definieras av ett flertal personer som en avvikelse från en norm som de anser vara värdefull. Spector och Kitsuse vänder sig dock mot detta resonemang då de menar att denna definition medför flera problem. Hur många personer måste till exempel anse något vara avvikande för att det ska bli ett socialt problem? De vänder sig emot hela idén om att sociala problem skulle vara någon form av tillstånd och ser istället sociala problem som aktiviteter av dem som påstår att ett tillstånd existerar och definierar detta tillstånd som ett problem. Sociala problem bör snarare ses som ett arbete som utförs och konstrueras i olika steg av flera personer och yrkesgrupper i samhället. Spector och Kitsuses definition av sociala problem fokuserar därmed på den process som samhällsmedlemmarna deltar i när de definierar ett förmodat tillstånd som ett socialt problem. Sociala problem ses som de aktiviteter som individer eller grupper aktivt utför när de påstår att ett missförhållande föreligger beträffande ett förmodat tillstånd. Det handlar alltså om tillstånd som förmodas föreligga, men inte nödvändigtvis är riktiga. Spector och Kitsuse konstruerar utifrån sin definition av sociala problem en teori som fokuserar på hur processen går till när sociala problem skapas av grupper i samhället. De vill, liksom genealogin, undersöka själva påståendena om ett förmodat tillstånd snarare än tillståndet eller samhällsfenomenet i sig eller själva sanningshalten i påståendet. (ibid. s 74-76)

Sociala problem konstrueras när samhällsmedlemmar försöker att dra uppmärksamhet till situationer de finner stötande och de försöker mobilisera samhällsinstitutionerna att göra något åt det påstådda missförhållandet. På så vis uppstår en interaktion mellan olika grupper i samhället, några reser krav som andra förväntas svara upp till, därefter kan andra grupper haka på med motintressen eller andra synpunkter som leder till andra krav ställs som appellerar till andra grupper, osv. Alla personer eller grupper som involveras i processen är därmed delaktiga i att fokusera problembilden och konstruera något som ett socialt problem. För att en grupp skall kunna göra sig hörd när de gör sina påståenden om ett missförhållande i samhället och för att snöbollen ska "börja rulla" är det viktigt att kraven och påståendena väcks i rätt forum, och kanske också i rätt tid. (ibid. s 78-81)

Claims-making activity uppstår inte ur tomma intet utan är resultatet av andra processer, aktiviteter och påståenden i samhället som reser nya frågor. (Spector & Kitsuse, 1977, s 129)

Spector och Kitsuse ger sig även i kast med frågan om sociala problem kan ha en naturlig historia. De refererar till Herbert Blumer som presenterade en modell i fem steg beträffande definitionen av sociala problem. Enligt Blumer sker detta i fem steg:

1. Ett socialt problem uppstår.
  2. Problemet legitimeras.
  3. Mobilisering.
  4. Utformandet av en officiell plan (för att komma tillrätta med problemet).
  5. Implementering av planen.
- (ibid. s 139)

Blumer hävdade att definitionen av ett socialt problem inte sker lättvindigt, utan många påståenden klarar sig inte igenom alla steg i hans modell och definieras därmed inte heller som sociala problem. Spector och Kitsuse delar i många avseende Blumers naturliga historiska syn på hur sociala problem definieras och även hans påstående om att alla påståenden inte klarar sig igenom alla dessa steg. Spector och Kitsuse går dock ett steg längre då de ställer sig frågan: När upphör ett socialt problem att existera? (ibid. s 142)

Spector och Kitsuse utformar en modell i fyra steg där steg tre och fyra representerar hur lösningarna på det definierade problemet blir bas för nya krav och påståenden.

1. Grupp(er) försöker att påstå att ett särskilt förhållande föreligger, de definierar tillståndet som offensivt, skadligt eller på annat sätt icke önskvärt. Dessa åsikter offentliggörs och ges publicitet vilket stimulerar en kontrovers som skapar en allmän eller politisk utgång.
  2. Erkännande av gruppernas legitimitet av en officiell organisation, agentur eller institution. Detta kan leda till en officiell utredning, förslag på reformer, och etablerandet av en agentur för att svara mot påståendena och kraven.
  3. Återkomsten av krav och påståenden från originalgruppen(grupperna), eller från andra, som uttrycker missnöje med den etablerade proceduren som tar hand om förhållandena, den byråkratiska hanteringen av klagomålen, misslyckandet att skapa tillit och förtroende i proceduren och brist på sympati för de som klagat.
  4. Avvisande av den klagande gruppen av agenturens eller institutionens svar, eller brist på svar på deras krav, vilket leder till utvecklandet av aktiviteter för att skapa alternativ, parallellt, eller sido-institutioner som svarar mot de etablerade institutionerna.
- (ibid. s 142)

Spector och Kitsuses modell skiljer sig från Blumers modell på så sätt att deras modell inte slutar med att ett problem konstruerats och åtgärder vidtagits, utan de vill även se vilka nya krav och processer dessa åtgärder medför.

3 Tidigare forskning

3.1 Inledning

Det har inte bedrivits särskilt mycket komparativ forskning beträffande tvångsvård och ungdomskriminalitet. Den forskning som bedrivits har främst genomförts av personer från Storbritannien, och oftast ur ett europeiskt perspektiv. En danska, Anne-Dorthe Hestbæk, utkom dock 1998 med en nordisk komparation beträffande tvångsplaceringar av barn och ungdomar. När jag presenterar tidigare forskning kommer jag i huvudsak att fokusera på det som har relevans i förhållande till mitt ämnesval och på företeelser i Danmark och Sverige, även om vissa böcker även tar upp andra länders utveckling.

3.2 Hur hanterar man ungdomsbrottslighet i Europa och ökar brottsligheten?

Keith Pringle har i sin bok "Children and Social Welfare in Europe" undersökt centrala teman i barnvården/socialvården i Europa, för att därefter fokusera på hur situationen för barn och ungdomar i Europa kan säga något om effektiviteten i de olika välfärdssystemen.

De nordiska länderna förespråkar mer än övriga Europa socialvårdande insatser snarare än juridiskt straffförfarande beträffande ungdomsbrottslingar. I Sverige har ungdomsbrottsligheten minskat bland svenska pojkar sedan 70-talet, medan kriminalitet bland flickor och unga invandrapojkar har ökat. Pringle ser detta som ett exempel på att Sverige inte har lyckats ta hand om invandrarungdomar på något tillfredsställande sätt. Som exempel nämns att utländska barn kan anhållas/tas i förvar enligt utlänningslagen medan svenska barn kan tas i förvar först vid 18 års ålder. Detta ser Pringle som ett exempel på diskriminering och han ställer sig frågande till hur det svenska samhället egentligen tar hand om marginaliserade grupper. (Pringle, 1998, s 106)

När det gäller straffrätten för ungdomsbrottslingar i EU-länderna har **Jill Mehlbye och Lode Walgrave** i sin bok "Confronting Youth in Europe" från 1998 gjort en komparativ studie mellan Belgien, Nederländerna, Danmark, England och Wales, Frankrike, Tyskland, Irland, Italien och Skottland. Boken skrevs med anledning av att länderna i Europa alltmer närmar sig varandra beträffande ekonomiskt och kulturell utveckling varpå man ville undersöka om denna konvergenstrend också tar sig uttryck i hur man hanterar ungdomskriminalitet.

Alla länder i undersökningen har särskilda system beträffande unga brottslingar med möjlighet till strafflindring på grund av låg ålder, och alla är inspirerade av ett välfärdstänkande där tron på att ungdomar lättare kan påverkas i positiv riktning än vuxna. (Mehlbye & Walgrave, 1998, s 1-23)

Alla länder förutom Skottland och Danmark har särskilda ungdomsdomstolar. På samma sätt har alla länder utom Belgien, Skottland och Danmark en särskild strafflagstiftning beträffande ungdomsbrottslingar. Med tanke på att Danmark har stora möjligheter till strafflindring och då särskilda procedurer alltid föreligger beträffande ungdomsbrottslingar menar Mehlbye och Walgrave att Danmark på sätt och vis ändå kan sägas ha en särskild strafflagstiftning för unga. (ibid. s 32)

Walgrave och Mehlbye konstaterar att det i alla länderna föreligger en blandning av straffrättsliga procedurer i kombination med ett välfärdssystem och ett rehabiliteringstänkande. Detta är inte helt enkelt, då strafftänkande refererar till en händelse som har ägt rum, medan rehabiliteringstänkande syftar till att undersöka vilken vård som behövs för att ungdomen skall ha möjlighet att i framtiden återanpassas till samhället. De konstaterar också att det alltmer börjar växa fram ett mellanting mellan straff och behandlingstanken som bygger på ett ansvarstänkande, ungdomar skall om möjligt inte straffas, men reparera sina brott. (ibid. s 36-37)

Belgien är det enda land som i stort sett endast använder sig av socialvårdande insatser för ungdomar under 17 år, även om vissa insatser kan ses som straff då här, liksom i alla de andra länderna, finns möjlighet till institutionsvård. I Danmark är straffåldern 15 år precis som i Sverige och i de flesta länder i Europa dominerar socialvårdande insatser upp till 15 års ålder. England, Wales och Irland är de länder som i högst grad intar en straffrättslig hållning mot ungdomsbrottslighet. I England blir man straffmyndig vid 10 års ålder och i Irland vid 7 år, även om detta faktum i sig inte utesluter socialvårdande insatser. (ibid. s 35-38)

Walgrave och Mehlbye skriver också att det är svårt för att inte säga omöjligt att uttala sig om huruvida ungdomsbrottsligheten i Europa har ökat eller ej. När det gäller all brottslighet verkar den ha minskat i de flesta länderna och ungdomsbrottsligheten har varit relativt stabil i Europa under perioden 1980-1992, även om en liten ökning kan skönjas, bl.a. i Danmark. När det gäller våldsbrott bland ungdomar har det skett en liten ökning i Danmark, Nederländerna, Frankrike, och Tyskland. Mehlbye och Walgrave menar dock att dessa tendenser inte skall ses som någon absolut sanning då det kan bero på många faktorer som t.ex. en förändring i den allmänna opinionen, minskad tolerans som leder till ökade anmälningar av en viss typ av brott, t.ex. som en följd av en mediadebatt. Det kan också ha skett förändringar i lagstiftningen som medför att andra typer av brott registreras. (ibid, s 40-41).

3.3 Etniska minoriteter och socialt förtryck

I Italien, Belgien, Nederländerna, Tyskland och Danmark ser man en utveckling mot att ungdomsbrottslingar som tillhör vissa etniska minoriteter ofta är överrepresenterade i brott. Walgrave och Mehlbye menar att man kan välja att se på detta som ett invandrarproblem eller som ett samhällsligt misslyckande att integrera minoriteter. De fastslår att det utan tvekan har att göra med att etniska minoriteter oftare är föremål för fattigdom och social utestängning. Walgrave och Mehlbye menar att de europeiska länderna måste lösa detta problem snarast för att förhindra att högerorienterade krafter väljer att se detta som enbart ett kulturellt problem med rasproblem som följd. (ibid. s 43-44)

Pringle hävdar att många barn och ungdomar i Europa påverkas negativt av att samhället präglas av olika former av socialt förtryck, t.ex. olika former av fattigdom som en följd av klass, kön eller hög arbetslöshet. Förutom fattigdom anser Pringle att rasism och sexuella övergrepp är de största problemen för barn i Europa. Svårigheterna för barn i Europa kan enligt Pringle ses som ett resultat av interagerande och förtryckande maktrelationer i samhället grundade på rasism, sexism, heterosexism, klassförtryck och åldersdiskriminering. Pringle menar att nuvarande välfärdssystem i Europa verkar vara oförmögna att utmana dessa förtryckande krafter. (Pringle, 1998, s 181-182)

Pringle, Walgrave & Mehlbye menar därmed att orsaken till att vissa etniska minoriteter ofta är överrepresenterade i ungdomsbrott troligtvis handlar om att de oftare lever i fattigdom och utsätts för olika former av socialt förtryck som påverkar dem negativt. Eller som Walgrave

och Melhlbye uttrycker det ”unga människor skapar problem för att de har problem” (min översättning). (Mehlbye & Walgrave, 1998, s 15)

Pringle anser dessutom att välfärdssystemen i Europa snarare har en tendens att underbygga än utmana olika former av socialt förtryck, då samma maktförtryck påverkar utformandet av välfärdssystemens struktur. Han framhåller ändå att välfärdssystemen i t.ex. nordiska länderna och i Frankrike faktiskt erbjuder mer stöd till barn och deras föräldrar än vad som är fallet i t.ex. Storbritannien . Pringle tror att man kan motverka socialt förtryck genom att utveckla en ny metod att arbeta inom välfärdssamhället som han kallar ”frame-work”. Detta innebär i korthet att man ser till hur olika typer av socialt förtryck interagerar då de olika förtrycken ej kan isoleras från varandra, samt att man systematiskt utmanar all form av socialt förtryck i alla domäner. Pringle menar att det icke förtryckande ”framework” han förespråkar är användbart såväl av olika typer av professionella, akademiker, samt ansvariga för politiska riktlinjer. (Pringle, 1998, s 183- 185)

3.4 Institutionsvården för ungdomar i Europa och utvecklandet av alternativa vårdformer

Nicola Madge undersöker i sin bok ”Children and residential care in Europe” hur fostervården är organiserad i 13 EU-länder ur ett komparativt perspektiv. Hon fokuserar på barn och ungdomar som är placerade på institutioner och försöker också utröna likheter och skillnader mellan länderna och se vilka områden som är inom förändring.

Madge konstaterar att i de flesta Europeiska länder har institutionsvården för barn och ungdomar minskat och flera institutioner har stängts. Detta är mest markant beträffande placeringar av små barn. Trenden går mot att utveckla andra former av stöd som fosterhem, dagvård, familjebaserat arbete mm. Trots detta har praktisk erfarenhet visat att ungdomar med allvarliga problem inte alltid kan bli hjälpta av denna form och många argumenterar nu för att man måste omvärdera institutionsvården beträffande de mest besvärliga ungdomarna. (Madge, 1994, s 137-140).

Madge anser att hela Europa präglas av en förändrad bild av barnavård och en förändrad attityd till hur man bäst skyddar barn och ungdomar. Denna utveckling ser hon som ett resultat av att olika forskningsresultat visat att institutionsplaceringar i vissa fall kan leda till mer skada än nytta, samt ökade kunskaper om barns behov av nära relationer. Mer kunskap i kombination med ekonomiska övervägande har på så sätt medfört att en rad alternativa vårdformer växt fram. Man fokuserar mer på att hjälpa barn och ungdomar i sina egna familjerna, och i de fall man trots allt placerar väljer man allt oftare placering i familjehem. Madge konstaterar dock att institutionsvården inte spelat ut sin roll, då den kan fungera väl för vissa grupper av barn och ungdomar, under förutsättning att den är väl organiserad med mindre hem och större personaltäthet. (ibid. s 49-50).

Pringle slår också fast att det i de flesta nordiska länderna har skett en minskning av barn som placeras utanför hemmet. En större del placeras också i familjehem istället för på institution, även om detta varierar mellan länderna. Den nordiska trenden går enligt Pringle mot fler placeringar i familjehem och Sverige ses som ett land med stor erfarenhet av denna placeringsform. Danmark har en större balans mellan familjehem och placeringar av institutionskaraktär än Sverige. Pringle menar att den ökade tendensen till

familjehemsplaceringar delvis kan ha sin förklaring i ekonomiska aspekter, då detta är en förhållandevis billig placeringsform. (Pringle, 1998, s 103)

Hellinckx och Colton konstaterar i boken "Child care in the EC" också att tendensen i Europa går mot att länderna i EU överlag minskar antalet institutionsplaceringar och istället placerar allt fler barn i familjehem. De kommer dessutom fram till att det råder en större medvetenhet om att bibehålla ett ekologiskt perspektiv, med vilket de bl.a. menar vikten av att ta tillvara barnet eller ungdomens ursprungsfamilj, nätverk och kultur. Samtidigt konstaterar de att barn och unga som placerats de senaste årtiondena ofta har en svårare problematik, även i förhållande till hemmiljön. Detta har medfört ett behov av ökad professionalisering inom området, såväl för vårdgivare på institutioner som för fosterföräldrar. Hellinckx och Colton ser också en tendens till att länderna i EU alltmer satsar på mindre institutioner och boendeformer istället för de tidigare stora institutionerna. Det pågår med andra ord en ökad utveckling av alternativa placeringsformer/vårdformer. (Colton & Hellinckx, 1993, s 233-243)

En positiv förebyggande insats som nämns är den danska varianten hemma-hos-are som innebär att någon professionell spenderar hela dagarna i ett antal veckor i en familj. Trots att detta är en kostsam insats, är det på sikt billigare än en placering på institution. I Sverige har man också alltmer börjat använda sig av nätverksarbete, dvs samla släktingar, vänner och professionella för att finna en lösning på problemet, med ofta goda resultat. (Madge, 1994, s 66- 67)

I Danmark och på de flesta institutioner i övriga Europeiska länder arbetar socialpedagoger. I Sverige domineras dock detta arbete av socionomer. Hur lika/olika är egentligen de olika professionerna socionom och socialpedagog? Madge resonerar kring detta och menar att generellt sätt är socionomen arbetar uppgiftsorienterat och relaterat till specifika problem som betonar patologiska element. En kommitté som tillsattes i Storbritannien för att utarbeta högre standard i institutionsvården ansåg att detta inte är ett tillfredsställande sätt att arbeta på i barn- och ungdomsvården, och ansåg istället att man skulle arbeta med social omsorg. Med detta avsåg man att se mer betona ungdomens totala behov genom att ge en mer personlig vård, arbeta med utbildning, andlig utveckling, social integration mm. Madge menar att denna definition av social omsorg står närmre socialpedagogens profession än socialarbetarens. (ibid. s 89-92)

Hon konstaterar också att Sverige skiljer sig från övriga länder genom att nästan alla ungdomar som är placerade på institutioner är omhändertagna p.g.a. beteendeproblem som t.ex. drogmissbruk eller brottslighet. En tredjedel av dessa ungdomar är också placerade i speciella ungdomshem som är låsta. Spanien tillhandahåller liksom Sverige låsta institutioner för behandling av unga lagöverträdare, medan Danmark både erbjuder institutionsvård, men även familjehem åt unga lagöverträdare. (ibid. s 83, 130-131).

Jill Mehlbye beskriver i Colton & Hellinckx "Child care in the EC" den danska utvecklingen inom institutionsvården för barn och ungdomar. Även här konstaterats att trenden går mot att man i Danmark att placerar allt fler barn i familjehem. De olika typer av institutionsvård som finns i Danmark är enligt Mehlbye:

Barnhem: För barn och ungdomar utan beteendeproblem som kan gå i vanlig skola.

Statliga hem: För barn och ungdomar med allvarliga inlärningssvårigheter som går i skolan på institutionen.

Behandlingshem: För barn och ungdomar med allvarliga beteendeproblem och/eller inlärningssvårigheter

Spädbarnshem: Små barn kan placeras på barnhem med eller utan modern för utredning eller för att lära modern hur hon skall ta hand om sitt barn.

Bedömningscenter: Barn och ungdomar i alla åldrar kan under en kort period placeras på ett bedömningscenter för observation av beteende och bedömning av vilken hjälp som krävs.

Alla ovanstående behandlingsalternativ är oftast offentligt administrerade. De institutioner som kan komma i fråga för ungdomar med beteendeproblem är bedömningscenter, behandlingshem och statliga hem.

Kollektiva vårdhem: Här bor ca 6-8 ungdomar tillsammans med vårdgivarna. Personerna som arbetar på vårdhemmen har oftast professionell bakgrund som t.ex. psykolog, socialarbetare eller lärare. I kollektiva vårdhem placeras ofta äldre barn som har allvarliga beteendeproblem, eller som av andra skäl varit svårplacerade. De kollektiva vårdhemmen har ofta en jämförelsevis hög kostnad i förhållande till andra placeringsalternativ.

Båtprojekt: Drivs privat och riktar sig till ungdomar som i behandlande syfte får leva och arbeta på båtar tillsammans med personal.

Fortsättningsskolor: Är till för ungdomar som tröttnat på vanlig skola och som har dåliga relationer till sina föräldrar.

Ungdomslägenheter/inackordering: Ungdomar bor i egna lägenheter med eller utan tillsyn. (Mehlbye i Colton & Hellinckx, 1993, s 35-36).

3.5 Sociallagstiftningen och tvångsvård av ungdomar i Norden

I både Danmark och Sverige har det skett en minskning av antalet tvångsplaceringar, och i Danmark har antalet barn och ungdomar placerade på institutioner minskat från 80 % på 50 och 60-talet till 55 % år 1990. I kontrast till många andra länder i Europa har dock det totala antalet barn i vård utanför hemmet har ökat de senaste 10-20 åren i Sverige. (Madge, 1994, s 50, 55-56, 78).

Anne-Dorthe Hestbæk har i sin bok "Tvångsanbringelser i Norden" gjort en komparativ studie av sociallagstiftningen i de nordiska länderna med Danmark som utgångspunkt. Hon kommer fram till att det finns en rad likheter mellan ländernas lagstiftning inom tvångsvård. Kriterierna för tvångsvård är i princip likadana och det finns möjlighet att göra tillfälliga eller omedelbara omhändertagande. Det är kommunerna som tar initiativ till en tvångsplacering, men själv beslutet kan ej delegeras till förvaltningen. Alla länder har också krav på att en särskild plan skall utarbetas vid tvångsplaceringar och det finns en rad rättsliga procedurer knutna till tvångsplaceringar. I alla länderna finns t.ex. möjlighet att överklaga ett beslut om tvångsvård av barn och ungdomar. (Hestbæk, 1998, s 220)

De skillnader Hestbæk kunnat utröna handlar främst om skillnader i praxis. Danmark omhändertar nästan dubbelt så många ungdomar i åldern 15-17 år som de andra nordiska länderna. Å andra sidan har Danmark minst antal tvångsplaceringar i Norden då endast 10 % av placeringarna sker med tvång. I Norge och Finland sker alla omhändertagande med tvång då möjlighet till frivilliga placeringar saknas. I Sverige är det vanligast att alla tvångsplaceringar inleds med ett omedelbart omhändertagande, medan detta sällan sker i Danmark. Placeringsalternativen skiljer sig också åt mellan de nordiska länderna. Danmark har en stor andel barn och ungdomar (30%) placerade på andra bo-alternativ än familjevård eller dygnsinstitution (se tidigare rubrik för exempel på vårdformer). Norge och Sverige har

ca 80 % av placerade i familjehem att jämföras med ca 42-49% i Danmark och Finland. Sverige har också långt fler platser på säkra avdelningar på institution med möjlighet att begränsa den unges frihet än de övriga länderna. Hestbæk antyder att dessa skillnader i praxis kan förklaras olika tankesätt snarare än med skillnader i lagstiftning. Medan Danmark haft en stark institutionskultur finns ett stort utbud av olika typer av dygnsinstitutioner. Hon påpekar också att även ekonomiska faktorer kan spela en roll när det gäller skillnader i praxis. Danmark och Norge hade under 80-talet en period med hög arbetslöshet och politiska och ekonomiska åtstramningar, vilket därefter väntas till en positiv ekonomisk utveckling under 90-talet. I Sverige och Finland har förhållandet varit det omvända med "det glada 80-talet" kontra ekonomisk kris på 90-talet. Detta kan påverka socialvården genom att man p.g.a. bristande resurser väntar längre med att gripa in. (ibid. s 221-223)

Hestbæk menar att utvecklingen av praxis inom området också kan förklaras utifrån en rad faktorer på makronivå. Hon nämner t.ex. överordnande politiska traditioner och ideologier, professionskulturer, utbildnings- och kvalifikationsstruktur, familjestruktur samt ansvarsfördelningen mellan stat och familj och demografiska förhållande och skillnad i problemtynghet. (ibid. s 224)

3.6 Sammanfattning

Tidigare komparativ forskning visar på att det i Europa under 1990-talet skett en reducering av institutionsplaceringar, särskilt för små barn, och en ökning av antalet familjehemsplaceringar och framväxten av alternativa placeringsformer och förebyggande insatser. Detta ses som ett resultat av ekonomiska övervägande, men också som en konsekvens av ökad kunskap om barns behov och institutioners ofta bristande behandlingsresultat. Många författare tar också upp behovet av nya metoder inom barn och ungdomsvården. Professionaliseringen inom området blir allt viktigare, särskilt då vissa forskningsresultat tyder på att även om placeringarna minskar så har de barn och ungdomar om placeras en allt grövre problematik.

När det gäller Danmark och Sverige så har Sverige fler placeringar i familjehem, medan Danmark har en större balans mellan familjehemsplaceringar och andra vårdformer. Det bör dock nämnas att det i Danmark verkar finnas ett större utbud av alternativa vårdformer för barn och ungdomar än Sverige, där institutionsvården främst tillhandahålls av privata HVB-hem (Hem för vård och boende) eller statligt ägda ungdomshem med stora möjligheter till inlåsning och begränsning av den unges frihet.

I Sverige arbetar fler socialarbetare/socionomer på institutioner för barn- och unga än i övriga Europa där detta yrkesområde präglas av socialpedagoger/pedagoger.

Ungdomsbrottsligheten verkar i stort sett ha varit stabil under perioden 1980-1992, men en viss ökning av ungdomsbrottsligheten och våldsbrott kan skönjas i Danmark. I både Danmark och Sverige, Italien, Belgien, Nederländerna och Tyskland konstateras att ungdomar som tillhör etniska minoriteter ofta är överrepresenterade i brottslighet, vilket ses som ett uttryck för social segregering, fattigdom och ett misslyckande att integrera etniska minoriteter i samhället.

4 Aktuell lagstiftning i Sverige

4.1 Lagen om särskild vård av unga/kriterier för tvångsvård

I Sverige regleras de tvångsinsatser beträffande ungdomar som Socialtjänsten kan använda sig av i Lagen (1990:52) med Särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Insatser beträffande barn och unga skall i första hand ges utifrån socialtjänstlagen och under frivilliga former. Förutsättningar för tvångsvård föreligger endast om barnet /den unge, om han/hon fyllt 15 år, inte samtycker till behövlig vård samt om det föreligger ett missförhållande i hemmiljön, eller i förhållande till den unges beteende. Detta missförhållande skall i sin tur medföra att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. I Sverige skiljer man således på tvångsvård av barn/unga utifrån om problemen bottnar i hemmiljön eller i den unges eget beteende. (§ 1-3 LVU)

Socialutskottet kan besluta om tvångsvård även om vårdnadshavarna eller den unge (om han/hon fyllt 15 år) ger sitt samtycke om behövlig vård ej anses kunna ge trots samtycket. (SOSFS 1997:15, s 11-15).

Tvångsvården skall i miljöfallen *övervägas*, och i beteendefallen *omprövas* minst var sjätte månad. Omprövning av vården skall också ske om den unge eller hans vårdnadshavare begär det. Beslut om fortsatt vård efter omprövning fattas av Socialutskottet och går inte vidare Länsrätten, såvida vårdnadshavaren/den unge inte överklagar beslutet. (§ 13 LVU).

Tvångsvård utifrån brister den unges hemmiljö kan endast beredas om den unge är under 18 år. *När det gäller ungdomar med beteendeproblem kan beslut om tvångsvård fattas upp till ungdomen fyllt 20 år och vården kan pågå tom 21 års ålder.* De beteendeproblem som kan antas medföra ett omhändertagande är missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende. Det föreligger inget hinder för att ungdomar som tvångsvårdas utifrån brister i hemmiljön även omhändertas p.g.a. sitt eget beteende. (§§ 2-3 LVU samt SOSFS 1997:15, s 22 samt 30 och 44)

Om kriterierna för tvångsvård ej är uppfyllda, men ungdomen genom sitt beteende riskerar att bli föremål för sådana insatser om beteendet fortgår, kan socialnämnden besluta att den unge skall delta i förebyggande insatser och ha en kontaktperson eller delta i öppenvårdsbehandling inom socialtjänsten, sk "*mellantvång*". Beslut om mellantvång kan fattas upp till den unge fyllt 20 år. (§ 22 LVU). Denna insats används dock mycket begränsat i Sverige, under 1997 fattades endast 29 beslut om mellantvång. Sedan 1998 statistikförs mellantvång inte längre av Socialstyrelsen utan räknas med i statistiken för frivilliga insatser. (Socialstyrelsens Statistik 1998:10, Insatser för barn och unga 1997, s 34)

4.1.1 Vem fattar beslut om tvångsvård / Rätten att överklaga

Ett beslut om tvångsvård inleds med att ansvarig kommunen utifrån sin bedömning föreslår Socialutskottet, som är kommunens politiskt tillsatta nämnd, att ansökan om vård enligt LVU bör göras. Socialutskottet fattar därefter beslut om man skall ansöka om tvångsvård i Länsrätten (förvaltningsdomstolen) eller ej. Det är Länsrätten som fattar det avgörande beslutet om kriterierna för tvångsvård är uppfyllda eller ej. (§ 4 LVU)

Länsrättens beslut kan överklagas till kammarrätten, och i prejudicerande fall även till regeringsrätten. Rättshjälp genom offentligt biträde skall erbjudas den unge och hans/hennes föräldrar. (§§ 41 samt 44 RhjL)

Ordförande (el vice ordförande) i Socialutskottet kan fatta beslut om omedelbart omhändertagande om Socialutskottet och Länsrättens beslut ej kan inväntas. (§ 6 LVU). Om så sker måste beslutet underställas Länsrätten inom en vecka för granskning, i annat fall upphör omhändertagandet. (§ 7LVU). Om Länsrätten fastställer det omedelbara omhändertagandet måste kommunen inom fyra veckor inkomma med en ansökan om fortsatt tvångsvård (§ 8 LVU).

4.1.2 Insatser

Den rättsliga vårdsnaden ligger kvar hos vårdnadshavarna, men socialnämnden övertar bestämmanderätten över den unges personliga förhållande och var den unge skall vistas under vårdtiden . Vården skall dock i möjligaste mån genomföras i samförstånd med den unge och föräldrarna och närhetsprincipen skall tillämpas vid placeringar. I Sverige är det även möjligt att besluta att tvångsvården skall genomföras i det egna hemmet, även om vården alltid inleds utanför det egna hemmet. (§ 11 LVU, samt SOSFS 1997:15, s 56 samt 59)

De insatser som kan komma i fråga beträffande ungdomar som placeras utanför det egna hemmet är familjehem, HVB-hem (Hem för vård och boende) eller särskilt ungdomshem. Familjehemmen består i regel av en vanlig familj med eller utan egna barn som tar emot ett eller flera barn på uppdrag av kommunens socialtjänst. Familjehemmen skall godkännas av kommunen. HVB-hemmen drivs ofta privat, och tar emot ungdomar för frivillig och/eller tvångsvård om de inte är behov av den särskilda tillsyn som råder på de särskilda ungdomshemmen. Socialnämnden i kommunen ansvarar för att den unge får god vård och vården skall präglas av kontinuitet, flexibilitet och närhetsprincipen så att kontakten med den egna familjen främjas. (§ 22 SoL, Norström & Thunved, 1995, s 94-99)

Länsstyrelsen har tillsyn över HVB-hemmen. (Norström & Thunved, 1995, s 164)

De särskilda maktbefogenheter som de särskilda ungdomshemmen har till sitt förfogande regleras i Socialtjänstförordningen samt §§ 15-20 LVU. Personalen på de särskilda ungdomshemmen får bl.a. genomföra kroppsvisitation, övervaka post, beslagta narkotika, alkohol eller andra rusningsmedel som omhändertagits. (§ 15-17 LVU)

De särskilda ungdomshemmen har även möjlighet av avskilja och isolera ungdomar som betar sig våldsamt eller är påverkade av droger eller alkohol, dock max 24 timmar. Föreståndaren på ungdomshemmet fattar beslut beträffande de särskilda maktbefogenheterna. (§ 26-27 SoF) Den unge får även vårdas på låst avdelning med stor personaltäthet (sk slutna avdelning) om vården kräver det (§ 26 SoF). Ungdomar skall som regel ej vistas längre än två månader på slutna avdelning, men detta kan förlängas om det är motiverat av behandlingsskäl.

4.2 Straffrätten i Sverige

4.2.1 Inledning

I Sverige blir man straffmyndig vid 15 års ålder. Det finns inga särskilda ungdomsfängelser eller ungdomsdomstolar. Däremot finns särskilda bestämmelser för unga lagöverträdare under 21 år. I brottsbalkens 29:e kapitel 7 § står att:

”Har någon begått brott innan han fyllt tjuogoett år, skall hans ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Härvid får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. Ingen får dömas till fängelse på livstid för brott som han har begått innan han fyllt tjuogoett år.”
(www.jit.se/juridik/rattsomr.html)

Särskild hänsyn tas alltså till personer som begår brott när de är under 21 år med tanke på deras ungdom, även om fängelse kan utdömas. Ca 44 ungdomar mellan 15-17 år togs in i fängelse årligen under perioden 1989-1993. (Projektgruppen Slutna ungdomsvård, 1998, s 13)

Domstolen kan också överlämna den som är under 21 år till vård inom socialtjänsten, men endast om socialtjänstens åtgärder är tillräckligt ingripande i förhållande till brottets art och straffvärde. (BrB 31 kap. 1 §)

4.2.2 Lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL)

I denna lag regleras handläggningen hos polis, domstol, och åklagare om mål och ärende där den misstänkte ännu inte fyllt 21 år. I övrigt gäller övrig lagstiftning.

I LUL betonas att när någon är misstänkt för brott och är under 21 år skall ärendet handläggas av åklagare som är särskilt lämpade för uppgiften, ärendet skall handläggas skyndsamt och socialtjänsten skall närvara vid förhör beträffande personer som är 18 år. Häktning av personer under 18 år får endast ske om det finns synnerliga skäl. Åklagaren skall också, innan han fattar beslut i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som har ansvaret för den unge, om det finns skälig misstanke att denna har begått brottet. Yttrande skall innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta, varvid arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna skall framgå. Yttrandet skall, om åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt. (LUL, www.sposit.se/juridik)

4.2.3 Lagen om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU)

Den 1:e januari 1999 infördes en ny straffrättslig påföljd för unga lagöverträdare mellan 15-17 år som begår allvarliga brott, Lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU). Lagen tillkom som ett resultat av att allt fler ungdomar dömdes till fängelse, då påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten befunnits vara otillräcklig när det rörde sig om allvarliga våldsbrott. LSU ger möjlighet att istället för fängelse utdöma ett tidsbestämt straff på 14 dagar till 4 år som verkställs på ett särskilt ungdomshem. Tanken är att LSU skall utdömas till ungdomar 15-17 år istället för fängelse när detta är möjligt. (BrB 30 kap. 1 a §, Tärnfalk, 2001, s 3).

Verkställigheten av slutna ungdomsvård skall utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och att de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas. Det är SiS som ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten skall dock planläggas och genomföras i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort. (LSU 2-3 §)

1999 dömdes 80 ungdomar enligt LSU, endast tre av dessa var flickor. 49 domar verkställdes under 1999. 90 % av de som dömdes till LSU under 1999 var tidigare kriminellt belastade, i

80 % av fallen handlade det om våldsbrott. Genomsnittlig strafftid var 8,5 månader under 1999. (Tärnfalk, 2001, s 5). Detta kan jämföras med att under första halvåret 2000 utdömdes 65 domar enligt LSU. 10 av dessa ändrades dock till annan påföljd. Den genomsnittliga strafftiden hade år 2000 ökat till 10,5 månader. (Tärnfalk, 2001, s 5). Totalt verkställdes 87 domar enligt LSU år 2000, varpå intagningen under ett år ökat med 78%. (www.stat-inst.se/press)

5 Den danska lagstiftningen

5.1 Frivilliga insatser

De åtgärder beträffande barn och unga som kommunen kan besluta om när ett barn/ungdom är i behov av stöd regleras i § 40 SEL. Följande 11 insatser nämns:

1. Att ge konsult hjälp med hänsyn till barnet eller den unges förhållande och kan besluta, att barnet eller den unge skall erhålla en daglig fritidssysselsättning t.ex. på en ungdomsklubb, ett utbildningsställe eller liknande.
2. Att ge praktisk, pedagogisk eller annan hjälp i hemmet.
3. Att ge familjebehandling eller liknande stöd.
4. Att etablera dygnsvård för vårdnadshavarna den unge och familjen.
5. Att etablera en avlastningsordning på en dygnsinstitution, i ett familjehem eller på annat godkänt uppehållsställe.
6. Att tillsätta en personlig rådgivare till barnet eller den unge.
7. Att tillsätta en fast kontaktperson till barnet/den unge.
8. Att ge ekonomiskt stöd till utgifter som nämns i 1-5, när vårdnadshavarna inte har medel till detta.
9. Att ge ekonomiskt stöd till utgifter som medför att en placering utanför hemmet kan undvikas, att en hemflyttning kan påskyndas, eller att stödet i väsentlig grad kan bidra till en stabil kontakt mellan föräldrar och barn under ett eller flera barns placering utanför hemmet.
10. Att ge ekonomiskt stöd till vistelse på internatskola eller internat för grundskolans högstadium när vårdnadshavarna inte har medel till det.
11. Att placera barnet eller den unge utanför hemmet, på en dygnsinstitution, ett familjehem eller på annan godkänd vistelseplats som kan anses tillgodose barnets eller den unges särskilda behov.

Beslut enligt ovan är frivilliga och sker i överenskommelse med föräldrarna. När det gäller placering utanför hemmet, krävs även samtycke från den unge om han/hon fyllt 15 år. Det betonas dock att även de andra insatserna är beroende av den unges motivation och medverkan.

5.2 Tvångsplacering utifrån sociallagstiftningen

På samma sätt som i Sverige kan beslut om placering utanför hemmet ske utan föräldrarnas och barnet/den unges, om han/hon fyllt 15 år, samtycke om det föreligger en uppenbar risk för, att barnet eller den unges hälsa eller utveckling lider allvarlig skada på grund av:

- 1) Otillräcklig omsorg eller behandling av den unge,
- 2) Våld eller andra allvarliga övergrepp

- 3) Missbruksproblem, kriminellt beteende eller andra svåra sociala problem hos barnet eller den unge
  - 4) Andra beteendeproblem hos barnet eller den unge
- (§17 lov om retssikkerhed og administration på det sociala område, § 41 SEL)

Tvångsplacering utanför hemmet kan endast bli aktuellt när man kan antaga att problemen inte kan lösas under barnet eller den unges fortsatta vistelse i hemmet. Liksom i Sverige kan en tvångsplacering äga rum även om föräldrarna eller den unge samtycker, om man kan förutsätta att samtycket är tvivelaktig och risk finns för att barnet/den unge flyttar hem för tidigt. (§ 42 SEL.)

Beslut beträffande såväl frivilliga och tvångsplaceringar, skall upphöra när målet med insatsen uppnåtts, dvs när det inte längre finns kriterier för vård p.g.a. barnet eller den unges särskilda behov, eller senast när den unge fyller 18 år. Beslut avseende personlig rådgivare, kontaktperson eller dygnsuppehåll på institution, familjehem eller annat vistelseställe, kan dock fortgå tills den unge fyller 20 år om den unge samtycker till detta. (§ 41 SEL)

Om en tvångsplacering skall vara över ett år måste saken avgöras på nytt i Barn och ungdomsutskottet.(§ 43 SEL)

5.2.1 Vem fattar beslut om tvångsvård / Rätten att överklaga

Beslut beträffande tvångsplaceringar samt utredningar fattas av Barn och ungdomsutskottet (Børn og unge-udvalget) , som är en särskild förvaltningsmyndighet tillsatt av kommunalstyrelsen . Utskottet har fem medlemmar varav tre är tillsatta och ingår i kommunstyrelsen , en domare samt en pedagogisk/psykologisk sakkunnig som utses av amtsrådet (den politiskt valda ledningen i kommunen). (Hestbæk, 1998, s 48)

Liksom i Sverige kan man göra omedelbara omhändertagande om Barn och ungdomsutskottets beslut ej kan inväntas. Det är då ordförande i utskottet som tar beslutet. (§ 45 SEL)

Barn och ungdomsutskottets beslut kan inom fyra veckor överklagas av vårdnadshavarna samt den unge (om han/hon fyllt 15 år) till Den sociale Ankestyrelse (§ 123 SEL, § 128 SL).

Denna domstol är en landstäckande, domstolsliknande förvaltningsmyndighet inom det sociala området. Domstolen kan också besluta att kommunen skall genomföra en utredning eller besluta om frivilliga åtgärder. Omedelbara omhändertagande kan ej överklagas till Den sociale Ankestyrelse. Vid förhandlingarna närvarar förutom jurister även två medlemmar som är offentliga försvarare. Dessa skall sörja för att domstolen är införstådd med befolkningens levnadsvillkor och kunskap i området. En barnpsykiatriker medverkar alltid och föräldrarna och den unge (om han/hon fyllt tolv år) kallas också till mötet. Beslut i Den Sociale Ankestyrelse kan överklagas till Landsretten som är en specialdomstol. Även här erbjuds föräldrarna och den unge gratis advokathjälp. Cirka hälften av alla beslut om tvångsplaceringar av unga överklagas till Landsretten. Liksom i Sverige kan endast Landsrettens beslut överklagas till Högsta domstolen (Højesteret) om det rör sig om frågor av principiell karaktär. (Hestbæk, 1998, s 61-63).

5.2.2 Slutna avdelningar/Maktbefogenheter

Slutna avdelningar, isolation eller fasthållning ("fiksering", min övers.) får endast användas av institutionerna när förhållandena i det enskilda fallet gör det absolut nödvändigt. Socialministern fastställer regler kring detta. Kontroll av barnets/den unges brevväxling fattas

av Barn och ungdomsutskottet. Beträffande unga som efter reglerna i retsplejeloven är placerade på "sikrede" avdelningar istället för fängelse, kan polisen, om undersökningen kräver det, motsätta sig att den unge får besök, eller att den unge tar emot besök med sin försvarare. Man kan även förbjuda telefonsamtal och kommunikation. Den unge har rätt till okontrollerad kontakt med domstolen, försvararen, justitieministern, och Folketingets man. (§ 108 SEL Magtanvendelse)

5.3 Strafflagstiftningen i Danmark

5.3.1 Kort historik

1930 infördes ungdomsfängelser i Danmark. Dessa avskaffades 1973 då de visade sig oförmögna att förutom straff kunna tillhandahålla ungdomarnas behov av rehabilitering, skolgång och behandling. Istället etablerades s.k. statliga ungdomsvårdsskolor. 1976 övergick ansvaret för ungdomsvårdsskolorna från staten till länen. Ungdomsvårdsskolorna visade sig dock liksom ungdomsfängelserna ha stora problem att rehabilitera ungdomarna och flertalet ungdomar återföll i brott efter placeringen. Som ett resultat av detta lades även de flesta ungdomsvårdsskolor successivt ner, och 1998 fanns endast fyra säkra och låsta avdelningar för barn och unga som begått allvarliga brott. De säkra avdelningarna är placerade i olika regioner i Danmark och är knutna till vanliga bostadsinstitutioner. Fram till 1998 hade också tendensen gått mot att allt fler vanliga institutioner lades ner och möjligheten för ungdomar till behandling på institution tenderades att reduceras, som ett led i en ny policy att ungdomar i första hand skulle erhålla behövlig vård lokalt. (Mehlbye & Sommer, 1998, s 99-102)

5.3.2 Unga lagöverträdare

Straffåldern i Danmark är liksom i Sverige 15 år vilket kan utläsas av straffelovens § 15. Personer över 15 år tillhör som regel det vanliga straffrättsliga systemet vad gäller straffansvar mm. Dock gäller, liksom i Sverige, vissa särskilda regler för unga unga lagöverträdare mellan 15-18 år. (i not: Jfr Sveriges "Lagen om särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL). Bl.a. har man i Danmark möjlighet att erhålla lägre böter än vuxna, eller åtalsunderlåtelse. Det senare bygger på att under förutsättning att ungdomen erkänner sig skyldig till brott kan han/hon erhålla åtalsunderlåtelse med eller utan villkor, beroende på brottets straffvärde. Ett villkor kan vara att ta emot någon typ av hjälpåtgärd från socialtjänsten enligt § 40 SEL.

I Danmark finns också något som heter *ungdomskontrakt*, vilket innebär att ungdomen med föräldrarnas samtycke via ett kontrakt förbinder sig att avhålla sig från kriminalitet i en angiven period samt delta i specifika aktiviteter som fastställs i kontraktet, t.ex. utbildning, mot att åklagarmyndigheten avstår från vidare åtal. Syftet med ungdomskontrakt är att uppnå en snabbare och omedelbar reaktion mot ungdomsbrott. Ungdomskontrakt kan endast komma i fråga för ungdomar mellan 15-17 år som annars skulle erhållit åtalsunderlåtelse eller villkorlig dom, och kan inte komma i fråga beträffande våldskriminalitet som riktat sig mot andra personer. (Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet, 2001, s 40-42)

Andra typer av straff för ungdomar under 18 år är villkorlig dom och samhällstjänst vilket innebär oavlönat arbete i minst 40 och högst 240 timmar.

Ungdomar kan dömas till obetingat eller absolut frihetsstraff, dvs fängelse, men rättspraxis visar att detta endast sker i undantagsfall. Under perioden 1996-1999 dömdes i genomsnitt 50 ungdomar/år till fängelsestraff i mer än två månader. Ungdomar kan också erhålla någon

form av kombinationsdom som innebär att man avtjänar en del av straffet i fängelse och en del i villkorlig verkställighet. (ibid. s 44-45)

Om en person under 18 år blir dömd till frihetsberövande straff skall det alltid övervägas om möjlighet finns att placera ungdomen på en behandlingsinstitution eller liknande istället för fängelse. Detta regleras i straffeloven § 49, 2 stk och lyder som följer:

”Findes det hensigtsmæssigt på grund af domfældtes alder, helbredstilstand eller andre særlige omstændigheder, kan justitsministeren bestemme, at den pågældende midlertidigt eller for resten af straffetiden skal overføres til hospital eller til egnet hjem eller institution til særlig pleje eller forsorg”.

1999 skedde 97 placeringar enligt denna lagstiftning med motiveringen att personen i fråga ansågs för unga att placera i fängelse, 60 personer var under 18 år. (ibid. s 49-50).

5.3.3 Voldspakken

Regeringen tog 1994 initiativ till att bekämpa våldet vilket kom att kallas ”Voldspakken”. Detta medförde att strafflagstiftningen skärptes beträffande brott av våldskaraktär. Våldsbrott skall numera behandlas skyndsamt och saken skall bringas inför domstol 30 dagar efter att polisen erhållit anmälan. Som ett led härav beslöt Folketinget att det skulle etableras ytterligare 11 ”sikrede” avdelningar för ungdomar mot tidigare existerande 42 platser.

Efter ytterligare förslag från regeringen har det i oktober 200 beslutats att antalet ”sikrede” platser för kriminella ungdomar skall utökas till totalt 74 platser, samt att det skall etableras 100-120 ytterligare placeringsplatser. (ibid. s 15 och 21)

5.4 Aktuella lagförslag i Danmark

5.4.1 Sociallagstiftningen

Socialministeriet lade i mars 1999 fram ett nytt förslag till ändringar i den befintliga serviceloven. Lagförslaget betonar i högre grad barnens behov av stabilitet, som man anser fått stå tillbaka alltför mycket till förmån för bl.a. föräldrarätten, men även för ideologi och ekonomi. Tidiga insatser betonas i lagförslaget, kommuner föreslås till och med bli förpliktigade att *varna* andra kommuner när en problemfamilj flyttar från en kommun till en annan. Detta avser familjer som satt i system att byta kommun när socialtjänsten uppmärksammat deras problematik. Vidare föreslås kontrollen och uppföljningen av frivilliga placeringar stramas upp för att stärka barnets behov av kontinuitet. Föräldrarnas rätt att när som helst flytta hem barnet vid en frivillig placering föreslås ändras så att kommunen kan låta placeringen upprätthållas i tre månader med tvång, *även om villkoren för tvångsplacering ej är uppfyllda*, för att förbereda barnet för hemflyttning. Tidsperspektivet för en placering utanför hemmet föreslås endast behövas omprövas vartannat år. Vidare föreslås att ungdomar skall kunna erhålla fortsatt vård i familjehem eller institution *upp till 23 års ålder*. (NOU 2000.12, s 203)

5.4.2 Strafflagstiftning- Förslag om ny ungdomssanktion

Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet har nyligen lagt fram ett förslag om en särskild ungdomssanktion, vilket innebär att ungdomar kan dömas till en längre tids socialpedagogisk

behandling med möjlighet att hålla kvar ungdomen, och skall kunna ersätta fängelsestraff upp till 1-1,5 år. Straffet skall inledas på en låst institution (som regel ca 2 månader, dock max 12 månader) för att sedan övergå till en öppen dygnsinstitution.

Verkställigheten av straffet skall kunna pågå under två år, och sanktionen bygger på en förmodan att kriminella ungdomar har störst chans till rehabilitering genom socialpedagogisk påverkan, även om tidigare liknande insatser ofta varit förgäves. Ekspertgruppen anser trots allt att behandling på institution är bättre än fängelse för ungdomar, som annars hade varit det enda alternativet för att också täcka upp *skyddsaspekten* för övriga samhällsmedlemmar mot att bli offer för kriminalitet. (Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet, 2001, s 124-125)

6 Vilka problembilder målas upp i förarbeten till lagar och lagförslag beträffande ungdomskriminalitet?

6.1 Inledning/ Primära källor

Jag har nu givit en kort inblick i lagstiftningen och vilka möjligheter den ger att tvångsvårda kriminella ungdomar på institution i Danmark och Sverige. I detta kapitel övergår jag till att analysera vilka problembilder av ungdomskriminalitet som målas upp i förarbetena till den svenska lagen LSU, samt i det danska förslaget om en liknande sanktion. De primära källor jag använt mig av presenteras nedan.

Den 21:e juni 1990 beslutade den svenska regeringen att Justitiedepartementet skulle tillsätta en ungdomskommitté för att göra en översyn av insatserna vid ungdomskriminalitet. Kommittén kom att bestå av tio ledamöter från riksdagens partier (s, fp, m, c och kds) och kom med sitt slutliga betänkande 1993. Här föreslogs bl.a. införandet av en särskild ungdomssanktion som utmynnat i den svenska lagen, Lagen om slutna ungdomsvård (LSU).(SOU 1993:35, s 3-4)

Det är förslaget från ungdomskommittén samt den slutliga propositionen angående LSU, Prop. 1997/98:96, som ligger till grund för analysen beträffande vilka problembilder som målas upp i de svenska lagförslaget beträffande LSU.

Den danska regeringen tillsatte den 27:e oktober 2000 "Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet". Syftet med gruppen var att överväga vad som kunde göras för att stärka myndighetsinsatserna beträffande ungdomskriminalitet. (Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet, 2001, s 7)

I Danmark föreslås att man införa en särskild ungdomssanktion liknande svenska LSU. I det danska lagförslaget föreslås att ungdomar mellan 15-17 år skall kunna dömas till att avtjäna straff på en låst institution .(ibid. 123-125)

Det är Ekspertgruppens övervägande som ligger till grund för analysen av vilka problembilder av ungdomskriminalitet som målas upp i det danska lagförslaget.

När jag presenterar de problembilder som jag anser mig ha funnit har jag valt att i detta avsnitt ha en kort personlig kommentar och analys under varje frågeställning.

6.2 Ifrågasättande av behandlingstanken och krav på förutsägbarhet och proportionalitet beträffande åtgärderna

Den problembild som målas upp gäller bl.a. själva behandlingstanken. Det faktum att socialtjänstens insatser och åtgärder ställer ungdomens vårdbehov i fokus, medför att det blir svårt att förutsäga vilken påföljd en viss typ av ungdomsbrott kan komma att få. Straffets längd och vårdform blir därmed beroende av experters uppfattning, vilket inte anses tillfredsställande. Istället anses det vara viktigt att man kan *förutse* vilken påföljd ett brott kan komma att leda till, och att påföljdens styrka skall stå i *proportion* till brottets svårighet. Detta ses också som en viktig aspekt för att rättssystemet skall uppfattas som *rättvist*, likvärdiga brott bör med andra ord leda till likvärdiga påföljder, oavsett behandlingsbehovet hos den unge. Behandlingstanken anses också beröva brottslingen hans ansvar då tanken om att

brottslingen är i behov av vård leder till en falsk verklighetsbild då påföljden och därmed straffet kan sägas vara till för den dömdes "bästa". (SOU 1993:35, s 21-33)

Denna behandlingsideologi anses vara otillfredsställande när det gäller att bestämma en påföljd då:

"...ett brott är en av samhället ogillad handling och att straffets uppgift är att markera och gradera detta ogillande med det övergripande syftet att motverka brott. Det är då ofrånkomligt att straffet utformas som ett obehag". (ibid. s 209)

"En påföljd bör bestämmas utifrån vad den tilltalade gjort och inte efter hans sociala situation eller personliga förhållande". (ibid. s 23)

"Vi måste ha ett straffsystem som i rimlig grad verkar avskräckande, tydligt markerar gränsen och även tillgodoser allmänhetens uppfattning om vad som är rätt och rättvist." (ibid. s 401)

Vidare anses inte vård inom socialtjänsten kunna motsvara dessa krav på proportionalitet och rättvisetänkande, då socialtjänstens handlingsförmåga i första hand baseras på frivilliga insatser, och insatserna bottnar dessutom i ett behandlingstänkande, inte ett strafftänkande.

"Det står klart att överlämnande till vård inom socialtjänsten inte är förenligt med de principer som vi anser att ett reaktionssystem skal bygga på". (ibid. s 26)

"Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten är emellertid behäftad med särskilda svårigheter i fråga om kravet på konsekvens. Socialtjänstens insatser med stöd av socialtjänstlagen förutsätter att den dömda lämnar sitt samtycke till åtgärden. Är den unge under 18 år fordras även vårdnadshavarens samtycke. Samhällets reaktion riskerar att bli utan innehåll om den dömda eller dennes vårdnadshavare efter domstolsförhandlingen återtar sitt samtycke. Socialtjänstens val av åtgärder avgörs dessutom utifrån den dömdes behov vid varje given tidpunkt. Behovet kan komma att förändras och dessutom bedömas på olika sätt av olika beslutsfattare. För tvångsvård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) fordras att en förvaltningsdomstol efter överlämnande prövar och finner att förutsättningar för sådan vård föreligger". (Prop. 1997/98:96, s 148)

Att socialtjänsten skall bestämma påföljd utifrån behandlingstanken medför med andra ord att det önskade kravet på proportionalitet och förutsägbarhet inte kan tillgodoses. Detta är något som nu också diskuteras av politikerna i Danmark, vilket kan illustreras av följande tidningsartikel.

"Fra konservativt hold er man positiv over for regeringens plan for bekæmpelse af ungdomskriminaliteten, og man vil gerne lægge stemmer til de ekstra 100 mio. Kroner på budgettet. Men det er ikke nok at oprette flere sikrede pladser, menar partiformand Bendt Bendtsen. ' Man er nødt til at sænke den kriminelle lavalder til 13 år. Det er ikke forsvarligt, at det skall være kommunale folk, der skal vurdere sanktioner i sager, hvor det er tal om grove forbrydelser. Man risikerer, at man rundt om i landet vil se 275 forskellige niveauer for sanktionerna, hvis det er kommunerne, der skal bedømme sagerne.' " (Politikken 010521)

Här framförs till och med förslag om att sänka straffåldern till 13 år, vilket visar på hur allvarligt man ser på ungdomskriminaliteten och behovet av att strama upp strafflagstiftningen på bekostnad av behandlingstanken.

Samtidigt som det framförs kritik mot behandlingstanken när det gäller bestämmandet av påföljd, anses i Sverige att behandlingstanken bör få betydelse när det gäller själva *verkställigheten* av straffet, ungdomar skall med andra ord ges möjlighet till individualiserad behandling vilket motiverar att straffet verkställs på ett särskilt ungdomshem. Ungdomens behov av behandling skall dock inte få vara avgörande när det gäller straffets utmätande och tidslängden. (SOU 1993:35, s 401)

”Verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen är till skillnad från kriminalvårdsanstalterna uteslutande inriktade på vård.” (Prop. 1997/98:96, s 162)

Liknande tanke har genomsyrat verkar ha genomsyrat det danska lagförslaget då man efterliknat den svenska lagstiftning beträffande verkställigheten som man anser skall ske på en socialpedagogisk institution, låst avdelning.

6.2.1 Kommentar

Ett problem med överlämnande till vård inom socialtjänsten anses vara att de insatser socialtjänsten kan besluta om är beroende av ett samtycke, då beslut om LVU fattas av Länsrätten. Vidare styrs socialtjänstens insatser av behandlingstanken och ungdomens aktuella vårdbehov, vilket förändras med tiden.

Det beskrivs i termer av irrationalitet att ett straff kan vara beroende av brottslingens samtycke, och att flera beslutsorgan kan vara inblandade. Det blir tydligt att man eftersträvar en mer enhetlig linje och att endast en instans kan påverka påföljden, rättsväsendet. Att överlåta vårdbehovet åt experterna anses inte längre vara tillfredsställande, helt enkelt då detta kan medföra alltför skiftande åtgärder, vilket tydligen inte anses vara rättvist. Istället förespråkas ett mer enhetligt påföljdssystem som ger mer kontroll över åtgärderna. Med andra ord anses det vara villig att bortse från ungdomens kontext och sociala sammanhang i stort för att få en mera enhetlig linje i påföljdssystemet.

Det riktas således skarp kritik mot det behandlingstänkande som tidigare fått styra påföljdssystemet beträffande ungdomsbrottslingar och hänvisas till begrepp som proportionalitet, förutsägbarhet, rättvisetänkande och konsekvens. Det anses alltså befogat att överge behandlingstanken för en mera straffrättslig inriktning som skulle innebära större ”rättvisa” då samma brott skall medföra samma påföljder, oavsett ungdomens vårdbehov eller sociala situation i övrigt.

6.3 Den allmänna opinionen och folkets åsikter

”Människor i allmänhet uppfattar ungdomsbrottsligheten som ett av de stora samhällsproblemen som inte kunnat bemästras”.

”Osäkerheten präglas också av det förhållandet att samhällets åtgärder inte visat sig vara verkningsfulla, om man hoppats på en tydlig nedgång”. (SOU 1993:35, s 1)

6.3.1 Kommentar

Här hänvisas till allmänhetens oro som ett sätt att legitimera den svenska Ungdomsbrottskommitténs tillsättande. Däremot sägs ingenting om allmänhetens oro är befogad eller om ungdomsbrottsligheten verkligen är ett samhällsproblem som inte kunnat bemästras. Samhällets åtgärder betecknas som icke verkningsfulla, under förutsättning att man väntat sig att de skulle medföra en minskning av ungdomskriminaliteten. Däremot står det ingenting om det verkligen skett en ökning i ungdomskriminaliteten som medför att tidigare påföljdssystem varit förkastligt. Det räcker alltså att den allmänna opinionen är orolig och att ungdomskriminaliteten inte minskat för att motivera en översyn av påföljdssystemet och den befintliga uppdelningen mellan socialtjänsten och rättsväsendet.

Detta tolkar jag som ett sätt för regeringen och riksdagen att svara på den allmänna opinionens oro och krav på att "samhället måste göra någonting", oavsett opinionens riktighet. Det viktiga blir att visa att samhället gör någonting, en översyn, en kommitté tillsätts, för att lugna de folkvalda. Den allmänna opinionen blir därmed en problembild för politikerna som de måste handskas med på ett bestämt sätt, med en reaktion.

6.4 Samhällets krav på rättsskipning och samhällsskydd kontra fängelse som en otillfredsställande insats för ungdomar

Det kommer alltid att finnas fall där man inte kan undvara en frihetsberövande påföljd trots ålder. Samtidigt anses inte fängelse vara lämpligt för unga lagöverträdare. (SOU, 1993:35, s 29-33 samt 400-416)

I den svenska regeringens proposition delas uppfattningen att frihetsberövande påföljder inte alltid kan undvaras, och den enda form av frihetsberövande som vid den aktuella tidpunkten kunde erbjudas i Sverige var just fängelse, vilket inte ansågs vara tillfredsställande. Man eftersträvade därför en påföljd som:

"i rimlig utsträckning avskräcker från brott, tydligt markerar grundläggande gränser och dessutom motsvarar de krav som samhället ställer på rättvisa inom straffrättsskipningen". (Proposition 1997/98:96, s 153)

Dessa två faktum ses som ett problem, å ena sidan begås allvarliga brott av ungdomar som samhället måste reagera på, å andra sidan anser politikerna att fängelse för ungdomar inte är någon bra åtgärd.

Med anledning av detta föreslås redan 1993 i Sverige att man för in en ny typ av reaktion som i betänkandet benämns "särskild tillsyn". Denna tillsyn skall verkställas på de särskilda ungdomshemmen och föreslås kunna ersätta fängelse som påföljd för ungdomar i åldern 15-17 år. I betänkandet föreslås tiden kunna utmätas till mellan sex månader och två år.

Samtidigt som fängelse döms ut som ungdomspåföljd föreslås att personer mellan 15-17 år skall kunna häktas om särskilda skäl föreligger och det finns risk för fortsatt brottslighet. (SOU, 1993:35, s 29)

I den slutliga propositionen föreslås strafftiden för den föreslagna påföljden bli lägst fjorton dagar och högst fyra år. Påföljden skall kunna tilldömas ungdomar för brott de begick före 18 års ålder. (Prop. 1997/98:96, s 155)

I Danmark kommer man inom kort att införa en liknande påföljd. I Danmark råder en liknande syn att *skyddsaspekten*, att förhindra att den unge begår nya brott, är viktig att uppfylla och att frihetsberövande åtgärder inte alltid går att undvika. Även här antas att det är bättre att ungdomar avtjänar straff på en socialpedagogisk institution istället för fängelse.

”Og selv om behandlingsindsatsen ikke må have den ønskede virkning, må det alt andet lige antages, at de er bedre placeret i en social institution eller lignende end i fængsel, som ellers ville være alternativet for at beskytte det omgivende samfund imod, at den pågældende begår ny alvorlig kriminalitet”. (Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet, 2001, s 125)

6.4.1 Kommentar

Fängelse anses alltså inte vara något fullgott alternativ för ungdomar, varpå det förespråkas att unga istället döms till ett tidsbestämt straff på ett särskilt ungdomshem/institution. Principen är dock detsamma som på fängelse då ungdomen ej tillåts avvika förrän strafftiden är slut oavsett vårdbehov. Vad är det då som egentligen gör den nya påföljden annorlunda än fängelse? Som jag tolkar det är det själva fängelsemiljön som anses förödande för ungdomar, kanske med hänsyn till att här främst finns vuxna som redan befäst en identitet som kriminella, vilket man antar kan smitta av sig på ungdomarna. Detta är naturligtvis en rimlig tanke, som åter går tillbaka till behandlingstanken som bygger på att ungdomar i första hand skall erhålla adekvat vård och inte straffas till vilket pris som helst. Att ungdomar inte skall vistas i fängelsemiljö är också något som ligger i linje med barnkonventionen.

Samtidigt har tidigare forskning faktiskt visat att flertalet ungdomar, särskilt pojkar, blir mer kriminella och återfaller i brott efter vistelse på särskilt ungdomshem. Om en ungdom tilldöms en tidsbestämd vårdtid behöver personen i fråga bara ”sitta av” sitt straff liksom på fängelse. På särskilda ungdomshem placeras flera ungdomar med olika typer av problem ihop, även om de flesta har inslag av kriminalitet. I en sådan miljö kanske det bästa sättet att hävda sig på blir att vara en ”duktig kriminell” och imponera på övriga ungdomar. Vem är det egentligen som blir förebild för ungdomarna på de särskilda ungdomshemmen? Är det den vuxna personalen eller finns det lika stor risk som i fängelsemiljön att ungdomarna istället tar negativa intryck av varandra? Frågan är då om inte miljön på särskilda ungdomshem/institutioner i lika stor grad som fängelse ger ungdomarna möjlighet att befästa och utveckla en kriminell identitet. Om det nu är så, kan då straff som verkställs på särskilda ungdomshem anses vara ett fullgott alternativ till fängelse?

6.5 Grövre kriminalitet

I Danmark anses att man går mot en utveckling där barn och unga allt oftare begår brott med våldsinslag, vilket medför att det behövs andra reaktionsmöjligheter och åtgärder.

”I den senere tid har vi set en udvikling, hvor børn og unge i stigende grad begår alvorlig, personfarlig kriminalitet, herunder gaderøveri og gruppevoldtægt. Denne udvikling rejser spørgsmål om, hvorvidt reaktionsmulighederne over for den hårdeste kerne af socialt belastede og utillpassede unge kriminelle er tillstrækkeligt effektive. Det gælder både i forhold til unge kriminelle af dansk og af udenlandsk herkomst. Og det gælder både i forhold til unge over og under den kriminelle lavalder.” (ibid. s 7)

Samtidigt presenteras en undersökning som gjorts 1999 beträffande utvecklingen av barn och ungdomskriminaliteten i Danmark under perioden 1979-1999 som säger att denna faktiskt minskat de senaste 20 åren och att andelen mycket laglydiga unga ökat. Vidare står att våldet sällan är gängbaserat och överlag blivit mindre utbrett. Det enda negativa som kan utläsas av undersökningen är att det skett en polarisering som medfört att de kriminella blivit mer kriminella med en ökad återfallsfrekvens, medan de laglydiga mer laglydiga.(ibid. s 105)

Det som anses ha ökat är barn och unga som statistikförts för våldsbrott. 15-17- åringar som döms till frihetsstraff har också ökat. Samtidigt poängteras att statistik beträffande kriminalitet inte kan ses som helt tillförlitlig, t.ex. leder inte alla anmälda våldsbrott till åtal eller fällande domar. (ibid. s 83-84)

6.5.1 Kommentar

Det förefaller märkligt att samtidigt som den danska Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet hävdar att unga högre utsträckning begår allvarliga våldsbrott och antyder att gängkriminaliteten ökat, redovisas en undersökning som tyder på motsatsen, att gängkriminalitet fortfarande är ovanligt och att den faktiska brottsligheten minskat de senaste 20 åren. Detta till trots anses samhället behöva andra reaktionsmöjligheter för att reagera mot den grova våldsbrottsligheten som skadar andra samhällsmedborgare.

Om det nu är så att de som faktiskt begår brott tenderar att bli allt rårare, vad kan detta i så fall bero på? Varför blir de laglydiga allt laglydigare och de kriminella alltmer belastade? Är det verkligen starkare reaktioner och andra typer av straff som skall till för att förändra detta om brottsligheten i sig inte ökat? Som jag ser det är det kanske för sent att sätta in åtgärder och starkare straff när en ungdom redan blivit grovt kriminell, och frågan är om inte felet finns någon annanstans. Kanske är det så att det är de vuxna i samhället, som svikit de kriminellt belastade ungdomarna, långt innan de blivit gravt kriminella.

7 Vilka problembilder målas upp i tidningsartiklar beträffande ungdomskriminalitet?

7.1 Inledning

I detta kapitel övergår jag till att analysera debatten beträffande ungdomskriminalitet utifrån de tidningar jag presenterat i mitt teorikapitel, och presenterar de problembilder som målas upp i tidningsartiklar. Dispositionen skiljer sig en aning från föregående kapitel eftersom jag har valt att i detta kapitel inte använda mig av efterföljande kommentarer under en särskild rubrik. Istället sker kommentarerna till tidningsartiklarna löpande i texten.

7.2 Grövre kriminalitet- Gängkriminalitet

”Den alvorlige kriminalitet, der går ud over andre menneskers krop og sind, stiger voldsomt. /.../Stigningen i den grove vold var på ikke mindre end 12,5 procent i forhold til året før. Med 1.205 anmeldelser om grov vold har tallet aldrig været højere.” (Aktuelt, 010120)

”-Det som bekymrer mig mest är att ungdomsbrottsligheten har blivit mycket våldsammare och blodigare. Nästan alla har knivar på sig. Jag har också märkt en total avsaknad av empati hos dagens ungdomar”. (DN, 000807)

I både Danmark och Sverige uppmärksammas den grova kriminaliteten. I Danmark fokuserar man främst på våldsbrottsligheten som benämns ”personfarlig”. Ungdomar som begår rån, våldtäkter och andra allvarliga brott ges därmed stort utrymme i pressen. Ofta följer tidningarna upp en händelse från anmälan till dom och eventuell överklagan av samma dom. Brott som begås av flera ungdomar i samråd är också ett fenomen som slås upp som en stor nyhet.

I Sverige rapporterades det under förra året mycket beträffande den brandkatastrof som inträffade i Göteborg 1998 som medförde att flera unga människor miste livet. Flertalet av de som åtalades för branden var under 18 år när branden inträffade.

”Imorgon åtalas de fyra unga män, misstänkta för att ha orsakat katastrofbranden i Makedonska föreningens uthyrda lokal vid Backaplan, natten till den 30 oktober 1998. Tre av dem är nu 19 år, en är 21. /.../Branden i diskot blev en katastrof, nästan 400 ungdomar fanns i lokalen som var godkänd för 150. 63 unga människoliv släcktes.” (Aftonbladet, 000425)

”Två av de fyra unga män som åtalats för brandkatastrofen i Göteborg fick sina straff höjda i hovrätten idag. Mehdi och Ahmed dömdes i tingsrätten till sex års fängelse för grov mordbrand. I hovrätten höjdes deras straff till sju års fängelse.” (Aftonbladet, 000829)

Den allvarliga kriminaliteten och det faktum att ungdomar förekommer i brott där människor mister livet är naturligtvis fruktansvärd. Men frågan är om det verkligen är mer förekommande nu än förr.

7.3 Gruppvåldtäkter/våldtäkter

I både den svenska och danska pressen har ett antal gruppvåldtäkter som begåtts av unga lagöverträdare fått stor uppmärksamhet.

”I fredags kom domarna mot de sju pojkar som åtalades för grov sexuellt utnyttjande av en 14-årig flicka i Rissne. Tre av dem fälldes och överlämnas nu till socialtjänsten. Det som hände i Rissne har väckt vrede och avsky men också väckt en ny fråga: Kan man göra vanliga pojkar av unga sexualbrottslingar?” (Aftonbladet, 000508)

”Ännu en misstänkt gruppvåldtäkt. Vad driver de unga killarna? Fasansfullt. Obegripligt. Fegt. Vad får ett gäng tonårskillar att våldta en 14-årig flicka?(Aftonbladet, 000204)

I den danska pressen nämns också att Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet faktiskt tillsattes som ett resultat av att ungdomar alltmer förekom i gaturån och gruppvåldtäkter.

”Ekspertgruppen blev nedsat i oktober siste år, efter att unge stadig oftere dukkede op som gerningsmænd i forbindelse med grov kriminalitet som gaderøverier og gruppevoldtækt. ” (Politikken, 010121)

Dessa brott väcker naturligtvis mycket avsky och fasa och förövarna framställs som djupt störda . Samtidigt konstateras i nedanstående artikel att gruppvåldtäkterna faktiskt inte har ökat i Sverige de senaste åren. När man läser de massiva tidningsrubrikerna kring detta fenomen, är det dock lätt att få uppfattningen att gruppvåldtäkter har ökat i Sverige.

”Brist på respekt leder till gruppvåldtäkter. De saknar normer, är ofta kraftigt berusade och hetsar varandra. – Män som utför gruppvåldtäkter är djupt störda och tänjer hela tiden gränser, säger kuratorn Kerstin Granberg-Lundgren. Flera grova gruppvåldtäkter har uppmärksamrats i media de senaste veckorna. Men antalet sexuella övergrepp där fler gärningsmän ingår har faktiskt inte ökat. I genomsnitt anmäls 40 gruppvåldtäkter per år./.../- Av dessa leder cirka tio till åtal. Och antalet tycks vara konstant /.../ (Aftonbladet, 000227).

Av följande artikel verkar det inte som gruppvåldtäkterna har ökat i Danmark heller. Professor Fleming Balvig har presenterat en undersökning som visar att gruppvåldtäkterna tom var vanligare på 50-talet i Danmark än idag. Jag har valt att ha med en stor del av denna artikel då den i stor utsträckning visar på hur ett socialt problem konstrueras och sätter krav på politikerna att omedelbart reagera.

”Den oppiskede stemning med krav om radikale opstramninger i retssystemet efter massevoldtægten af en kvinde på et offentligt toilet i det indre København er helt ude af trit med det samfundsmæssige problem, massevoldtægt er i dag i forhold til tidligere, mener professor, dr. jur. Flemming Balvig.’ Nu har vi haft fem gruppevoldtægter, og det bliver fremstillet, som om gruppevoldtægter aldrig er sket før, men i begyndelsen af 90'erne blev der i hvert af årene i gennemsnit begået 30 gruppevoldtægter. Der er altså begået en gruppevoldtægt mere end hver anden uge i mange år, og halvdelen af gerningsmændene til gruppevoldtægter var udlændinge’, siger Flemming Balvig./.../.Det er den heftige debat om massevoldtægterne i blandt andet København og Århus, der har fået professoren til at gennemgå materialet med nye briller. ’ Jeg har set på, hvor mange gruppevoldtægter, der

var, og det viser sig, at syv procent af alle voldtægter var gruppevoldtægter mod 16 procent i 50'erne. Så det ser nærmere ud til, at der er færre gruppevoldtægter nu, end der var tidligere,' siger Flemming Balvig med forbehold for, at tallene i dag - som ingen kender og har undersøgt - er væsentlig anderledes end i begyndelsen af 90'erne./---/ De seneste ugers debat efter fire unge andengenerationsindvandreres voldtægt af en 30-årig kvinde på Gammel Torv i København forklarer Flemming Balvig med, at dansk retspolitik i dag bliver styret af enkeltsager. 'Når politikerne bliver bedt om at forholde sig til, hvad der bør gøres i en konkret sag, er der ikke længere nogen, der tør sige, at nu må vi sætte os hen og kigge på, hvad der er foregået, og hvordan det ser ud i en større sammenhæng, før vi afgør, om der skal ske noget og hvad.' Politikerne føler, at de skal komme med en reaktion her og nu. /---/ Og det hænger igen sammen med, at det politiske liv er blevet mere turbulent, at vælgerne er blevet deres politikere mere utro, og at politikerne føler, at de skal konkurrere meget mere om vælgernes opmærksomhed end tidligere' mener Flemming Balvig. (Aktuelt, 001030)

Mycket tyder alltså på att gruppvåldtäkter som ett fenomen inte ökat vare sig i Sverige eller i Danmark. Varför får man då känslan av att det förhåller sig så? Är det för att nyhetsbevakningen beträffande denna typ av brott är mera intensiv än förut?

7.4 Rån

En annan allvarlig typ av brott som fått stor uppmärksamhet i media är rån, som ofta också beskrivs som ett gängrelaterat brott som kräver hårda tag från samhället. I nedanstående artikel beskrivs hur f.d. politikern Ulf Adelson förfasar sig över en mildring av en dom mot några unga rånare. I artikeln beskrivs också sluten ungdomsvård vara något som i princip är samma sak som ungdomsfängelse.

"Landshövdingen i Stockholms län, Ulf Adelson, har i ilska ordalag läxat upp Svea hovrätt för att ha avkunnat en alldeles för mild dom mot de åtta ungdomar som ägnade sig åt rån i tunnelbanan förra hösten. Sluten ungdomsvård- ungdomsfängelse som det heter om vi lämnar de förskönande omskrivningarna - förbyttes i skyddstillsyn och samhällstjänst när hovrätten ändrade domen i Stockholms tingsrätt" (Aftonbladet, 000321).

Ungdomsbrottslingarna beskrivs ofta i termer som oförbätterliga och värstingar.

"Han är 15 år. Och Sveriges värste ungdomsrånare. Efter 17 rån på bara två månader greps han i en garderob i Stockholm. – Vi har aldrig varit med om något liknande, säger polisens utredare" (Aftonbladet, 000806).

I Danmark fokuserar pressen mycket på den våldsrelaterade brottsligheten som befaras ha ökat, i alla fall när det gäller antalet anmälningar.

"Antallet af røverier steg med 14 procent sidste år. Især gaderøverier, begået af unge, stiger kraftigt, men det er et område, hvor massiv og tidlig indsats hjælper, siger både politi og professor. Mens kriminaliteten herhjemme samlet set steg med to procent sidste år, steg antallet røverier kraftigt. Politiet fik 14 procent flere anmeldelser, og det er især gaderøverier, der blev væsentligt flere af." (Politikken, 010121)

Mere hård og mindre blød kriminalitet. Politiet fik flere anmeldelser om vold, drab, røverier og hærværk sidste år. Til gengæld var der færre indbrud og færre indbrud og færre bil- og cykeltyverier.” (Politikken 010121)

Det konstateras således att anmälningarna beträffande gaturån och våld har stigit kraftigt i Danmark. Däremot rapporteras inget i artiklarna om detta verkligen beror på att den allvarliga brottsligheten ökat, eller om människor i större utsträckning anmäler denna typ av brott. Artiklarna säger heller inget om antalet *dömda* för våldsbrott ökat eller ej. Det viktiga verkar vara att förmedla att ungdomskriminaliteten ökar, sedan om det handlar om anmälningar eller antalet dömda verkar vara mindre relevant.

7.5 Kriminalitet bland invandrare

Både i den danska och svenska pressen uppmärksammas kriminalitet som begås av ungdomar med invandrabakgrund. Det verkar vara vanligt förekommande att när ett brott begås av ungdomar av annan etnisk tillhörighet så nämns detta också i artikeln.

”To unge mænd med invandrerbaggrund, der begge tidligere er dømt i sædlighedssager, blev ved en domsmandsret i Århus igår dømt for voldtægt og oralsex begået mod en 14-årig pige med asiatisk baggrund.” (Politikken, 010131)

I denna artikel nämns också offrets etniska tillhörighet. Man kan fråga sig vad det har för betydelse vilken etnisk tillhörighet offer och gärningsmän har. I pressen framstår det ofta som kriminaliteten bland ungdomar med invandrabakgrund ökat. Invandrabakgrund definieras sällan, det är därför oklart vad som menas med detta begrepp. Alla med invandrabakgrund klumpas därmed ihop när nyheter redovisas, vilket kan ge en skev bild av de verkliga förhållandena.

”Mens kriminaliteten falder blandt unge københavnere med dansk baggrund, stiger den blandt unge med invandrerbaggrund./.../en ung af fremmed herkomst i gennemsnit begår tre gange så meget kriminalitet som en ung dansker./---/Blandt de unge, der sigtes for grov kriminalitet og derfor fremstilles i dommervagten med krav om fængsel, havde 72 procent invandrerbaggrund i 1999.” (Politikken, 010125)

Att ungdomar med invandrabakgrund ofta figurerar i kriminella sammanhang konstateras, men det efterföljer sällan av någon analys i tidningspressen om vad detta kan bero på. Därmed får man lätt intrycket av att problemet handlar om invandrarungdomarna i sig, när förklaringen kanske snarare går att finna i att social tillhörighet, socialgrupp, boendemiljö mm. I svensk press börjar dock förhållandet mellan klasstillhörighet och kriminalitet att uppmärksammas som en förklaring till att invandrarungdomar ofta är överrepresenterade beträffande brott.

” Igår berättade vi om offren för tonårsrånen. Idag granskar vi gärningsmännen. Mellan 75 och 80 procent har invandrar-bakgrund, uppger polisen. Det finns ingen anledning att förtiga. Men det finns heller ingen anledning att tro att hudfärg är en orsak till kriminalitet. /---/ Detta faktum har skapat en intensiv debatt om sambandet mellan invandrabakgrund och kriminalitet./.../Jerzy Sarnecki tror inte att förklaringen finns där. –Jag är övertygad om att det finns ett mycket starkare samband mellan klasstillhörighet och rån, säger han. ” (Aftonbladet, 000926)

I nedanstående danska tidningsartikel presenteras resultatet av en undersökning som genomförts beträffande åtta olika invandrargrupper i Danmark, där man kan utläsa vilka etniska grupper som oftast figurerar i kriminella sammanhang. Detta framställs som något positivt då man urskiljer särskilda grupper då man tidigare ofta klumpat ihop alla med invandrarbakgrund när brottsstatistik redovisats. Genom att se vilka grupper som särskiljer sig menar man att insatserna på ett annat sätt kan riktas mot dessa grupper.

”Hver femte af de herboende 16-19-årige unge mænd fra Libanon får årligt dom for straffelovskriminalitet, mens den tilsvarende andel for danske unge er mindre end fire ud af 100. Det viser den første undersøgelse af kriminaliteten blandt otte udvalgte invandrergupper i Danmark, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har gennemført.

/---/Undersøgelsen gør det muligt at se, hvilke grupper der oftest tegner sig for den ungdomskriminalitet, som regeringen vil sætte ind over for med en ny millionpakke. Dermed kan indsatsen for netop disse grupper målrettes længere end hidtil, hvor alle undersøgelser og statistikker har slået alle nydanskere sammen i en stor gruppe./.../(Politikken, 001029)

Genom att på detta sätt urskilja särskilda etniska grupper när ungdomskriminalitet presenteras är risken stor att man gör ungdomskriminaliteten till ett invandrarproblem, vilket kan få farliga konsekvenser om allmänheten uppfattar det som ett sådant.

Ca 40 % av ungdomarna som vårdas på särskilda ungdomshem i Sverige har invandrarbakgrund. En undersökning som genomförts av ungdomar som tagits in på särskilda ungdomshem i Stockholms län 1990-1991 visar att svenska ungdomar med invandrarbakgrund var överrepresenterade 4,4 gånger på de särskilda ungdomshemmen, medan utländska medborgare var överrepresenterade 3,3 gånger. (Wihlborg, 1996, s 3-14).

I Sverige börjar dock kriminaliteten bland invandrarungdomar uppmärksammas och analyseras på ett mer konstruktivt sätt. I Danmark verkar det som om problemet nyligen uppmärksammas, medan man kanske i Sverige känt till detta fenomen längre och nu börjar försöka finna förklaringar och nya metoder för att komma tillrätta med detta. Kanske kan detta förklaras med att Sverige har en större erfarenhet av invandring och integrationsfrågor än Danmark. Generaldirektören för SiS skriver i dagens Nyheter 010309 så här:

”Rån, hot och misshandel hör till vardagen. Inblandade i dessa brott är ofta ungdomar med utländsk bakgrund./.../ Antalet ungdomar som döms till sluten ungdomsvård för grova brott har ökat kraftigt det senaste året. Majoriteten av dessa är unga pojkar med utländsk bakgrund som vuxit upp i storstadsförorter. Att drygt två tredjedelar av de dömda ungdomarna har utländsk bakgrund manar till eftertanke och kräver åtgärder på flera plan: på det samhälleliga planet, inom socialtjänsten och i behandlingen hos SiS. /---/

De är inga 'ondskans redskap' utan unga människor som på grund av social utsatthet, bristande förankring i samhället och svåra individuella problem hamnat snett i tillvaron. De flesta kommer från familjer med social problematik och har ofta en trasig skolgång. En del har expansiva alkoholvanor, medan andra missbrukar narkotika. Det är inte ovanligt att de har en lång historia hos socialtjänsten bakom sig med åtskilliga insatser i form av öppenvård och institutionsvistelser. De flesta har också dömts tidigare. Socialtjänstens svårigheter att nå fram till dessa ungdomar genom frivilliga insatser är särskilt tydlig när det gäller ungdomar med utländskt ursprung. /---/Det krävs nytänkande inom socialtjänsten om den negativa trenden ska kunna brytas. Man måste arbeta med det faktum att många människor från andra kulturer bär på en misstro gentemot myndighetspersoner .” (Korpi Sture i DN, 010309)

Här presenteras inte kriminaliteten bland unga invandrare som ett invandrarproblem, utan snarare som ett samhälleligt problem och misslyckande att integrera ungdomar med utländsk bakgrund. Det framhålls också att det finns behov av nya metoder inom socialtjänsten för att nå grupper med annan kulturell bakgrund. I mitt teorikapitel nämndes Paynes åsikt om att det är viktigt att beakta kulturella skillnader för att en teori eller metod skall vara användbar (Payne, 1997). Den konstruktion av det sociala arbete och de teorier vi använder oss av idag är kanske med andra ord inte anpassade för det mångkulturella samhälle vi har i Sverige idag. Kanske är det så att det snarare är konstruktionen av det sociala arbetet det är fel på och som behöver förnyas?

7.6 Samhällets misslyckande

I den svenska pressen börjar också andra tongångar komma till tals än enbart krav på hårdare straff mot ungdomsbrottslingar. Den grövre brottsligheten ses inte enbart som ett ungdomsfenomen som kan botas med strängare straff eller hårdare nypor från samhället. Istället börjar det debatteras hur samhälles nedskärningar kan ha påverkat denna utveckling. En polisman uttrycker sig så här i en artikel i DN:

”-Idag har vi nerdragningar i skolan och på dagis. Klasserna är för stora och det är ont om lärare. Och sedan när man kommer upp i åldern och kanske får problem, är det socialtjänsten som är nerskuren. Det finns också för få poliser som kan jobba förebyggande. Istället koncentrerar vi oss bara på de värsta problemen och de grova brottslingarna”. (DN, 000807)

Även allmänheten verkar alltmer kluven till om hårdare straff verkligen är rätta sättet att komma tillrätta med ungdomskriminalitet, även om åsikterna går isär.

”Mycket hårdare straff idag. Inga straff alls, de är förkastliga. De två åsikterna präglade nätdebatten efter DN:s artiklar om ungdomsbrottslingar och deras straff. /.../ Några läsare påpekar att det saknas bevis för att hårdare straff leder till minskad kriminalitet. /.../ Ensamman mamman konstaterar att våld bara föder våld. Föräldrar måste ta ett mycket stort ansvar för sina barn och markera när de gör fel, men markeringen ska inte göras med våld. ”. (DN, 000524)

”Medan bestraffningen av myndiga kriminella skärpts har bemötande av ungdomsbrottslingar och våldsideologier snarast blivit slappare./---/ Alla dessa växande klyftor-mellan snällismen och hämndbegäret, mellan rättsstaten och den allmänna rättsuppfattningen och på det sociala området-utgör allvarliga hot mot hela vårt samhälle. I sista hand finns ingen annan att skylla på. Vi har alla en del i ansvaret”.(DN, 000707)

Med andra ord, den allmänna opinionen verkar pendla mellan två läger som antingen anser att det krävs hårdare straff, alternativt andra insatser. Den åsikt som tycks delas är dock att vi alla har en del i ansvaret beträffande ungdomars uppväxtvillkor. Med andra ord, det krävs en hel by för att fostra ett barn. Kanske är det samhället som har svikit ungdomarna och att det är nedskärningarna inom den offentliga sektorn som nu slår tillbaka i form av grövre våldsbrott?

8 Resultatsammanfattning/Avslutning

8.1 Koppling mellan empiri och teori

Socialkonstruktionismen bygger på att kunskap kommer till i social interaktion där man bygger upp gemensamma sanningar. Det anses också finnas ett samband mellan kunskap och social handling som yttrar sig i att vissa handlingar förefaller naturliga och andra onaturliga beroende på hur världsbilden ser ut. (Jørgensen & Philips, 1999, s 11-12)

Vilka sanningar är det då som målas upp beträffande ungdomskriminalitet i Sverige och Danmark och vilka lösningar förespråkas?

Min empiri visar på att de problemområden som målas upp beträffande ungdomskriminalitet i Sverige och Danmark främst handlar om att det är en grövre brottslighet som begås av ungdomar idag. De allvarliga brotten exemplifieras med gruppvåldtäkter, rån, och gängkriminalitet. Trots detta tyder vissa rapporter på att gruppvåldtäkter varken ökat i Sverige eller Danmark och att gängkriminalitet fortfarande är ett sällsynt fenomen. Att invandrarungdomar är överrepresenterade ses också som ett allvarligt problem.

Beronius hävdade att utifrån ett genealogiskt perspektiv finns ingen sann kunskap eller fundamentala fenomen, utan all kunskap är perspektivbunden och fenomen ses snarast som resultatet av slumpmässiga konflikter och styrkeförhållande i samhället. När vi försöker beskriva den sociala världen som ett sammanhang sker detta därför alltid utifrån att vi väljer händelse, fakta och perspektiv, och det är själva perspektivet som ger materialet en mening. Verkligheten kan därmed tillskrivas många sanningar eller betydelser och det finns också många perspektiv att intaga. Samhället är med andra ord något som ständigt blir till. (Beronius, 1991, s 16-17, 28-47)

Utifrån denna synvinkel skulle det inte finnas någon absolut kunskap beträffande ungdomskriminalitet i Danmark och Sverige idag, utan allting handlar om vilket perspektiv man väljer att se det ifrån. Som konstaterades i den danska rapporten om ungdomskriminalitet har brottsligheten polariserats, de kriminella har blivit mer belastade och de laglydiga mer laglydiga, men brottsligheten har överlag minskat de senaste 20 åren. (Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet, 2001, s 25)

Varför fokuserar då debatten på de som blivit mer kriminella och ger sken av att brottsligheten överlag ökat?

Det är svårt att dra några generella slutsatser om hur det egentligen förhåller sig beträffande ungdomsbrottsligheten i Danmark och Sverige, klart är dock att det ställs nya krav på hur denna skall hanteras. Båda länderna efterfrågar samhällsliga konsekvenser beträffande proportionalitet och konsekvens och ett straffrättsligt tänkande som gör det möjligt att förutse vilken påföljd ett brott kan medföra. Samtidigt anses fängelse inte vara något fullgott alternativ för ungdomar då miljön anses vara olämplig för unga människor och risken finns att ungdomarnas kriminella identitet förstärks. Detta medförde en konflikt, för hur skall man kunna kombinera kravet på proportionalitet och samtidigt ge ungdomarna ett straff som tillgodoser deras vårdbehov på ett tillfredsställande sätt? Lösningen verkar gå mot någon form av kompromiss mellan strafftänkande och vårdtänkande genom att låta ett tidsbestämt straff verkställas på institutioner för ungdomar. I Sverige infördes denna lagstiftning, LSU, 1/1 1999 och Danmark har nyligen föreslagit att en liknande lagstiftning införs i Danmark.

Istället för att fokusera på ett fenomenens sanna mening eller orsaken till dess uppkomst försöker genealogin beskriva ett fenomen eller en händelses utveckling för att göra den mer förståelig i vardagliga sammanhang. (Beronius, 1991, s 44)

På samma sätt har det inte varit min avsikt att inom ramen för denna uppsats försöka finna hur det egentligen förhåller sig beträffande ungdomskriminaliteten, utan snarare beskriva utvecklingen av hur detta problem presenteras för att försöka förstå de lösningar som förespråkas i Danmark och Sverige.

Foucault menade på att institutionsvården som sådan från början tillkom som ett sätt att skydda samhället från det som uppfattades som obehagliga samhällsproblem och att vårdtanken uppkom först efter att en viss grupp avskiljts och blivit föremål för studier. Vilka grupper som uppfattats som ett hot mot samhället har dock varierat i tidsepoker, från spetälska till mentalsjuka. Som jag påtalade i mitt teoriavsnitt har idag institutionstanken övergivits i flera sammanhang, bland annat inom mentalvården där den huvudsakliga vården idag sker i öppenvård. Även inom kriminalvården görs allt fler försök till vård i frihet, bland annat har möjlighet till att avtjäna straff med fotboja införts. Även om fängelsevården på inget sätt är på väg att avvecklas, är det intressant att man utvecklar alternativa straffmöjligheter.

När det gäller ungdomar verkar det dock som det finns ett ökat behov av institutionsplaceringar både inom socialtjänsten och nu också inom straffväsendet. Kanske är det så att detta beror på ett hårdare samhällsklimat där ungdomarna har allt grövre problem. Frågan jag ställer mig är varför det inte verkar finnas samma diskussion om utvecklandet av alternativa vårdformer för ungdomar inom socialtjänsten? Eller är det brist på resurser som medfört man istället tar till de metoder och vårdalternativ som står till buds?

Eller är det ungdomarna i dagens samhälle som anses vara samhällsfarliga? Om det är så, vad handlar det i så fall om? Har det någonting att göra med att invandrargrupper ofta är överrepresenterade?

I mitt teoriavsnitt hänvisade jag till Spector & Kitsuse som menade på att sociala problem konstrueras när samhällsmedlemmar drar uppmärksamhet till situationer de finner stötande och de försöker mobilisera samhällsinstitutionerna att göra något åt det påstådda missförhållandet varpå det uppstår en interaktion mellan olika grupper i samhället. Intresseområden leder till motintressen och nya krav och frågor väcks hos andra grupper i samhället. Alla som är involverade i denna process är därmed delaktiga i att fokusera problembilden och konstruera något som ett socialt problem. Claims-making activity är resultatet av dessa processer. (Spector & Kitsuse, 1977, s 78-81, 129)

Om det nu är så att ungdomskriminaliteten inte är så allvarlig som den målas upp att vara av politiker och massmedia, kan det då vara så att den bild av ungdomskriminalitet som ges är resultatet av en sådan claims-making activity i det svenska och danska samhället?

Var och när började i så fall denna process? Det är för mig omöjligt att svara på inom ramen för min uppsats. Vad som är tydligt är dock att det är i stort sett samma problembilder som beskrivs i Danmark och Sverige och i den politiska debatten och i tidningspressen.

Detta fenomen tycker jag är väldigt intressant. Hur kan det vara så att samma problem dyker upp i Danmark och att samma lösning (institutionsvård) förespråkas som i Sverige? Länderna har i och för sig haft en liknande sociallagstiftning, medan Danmark dock haft mera begränsade möjligheter till institutionsvård av ungdomar än Sverige. Hur kan samma problem beträffande ungdomskriminalitet uppstå i dessa länder under en relativt begränsad tidsperiod?

Om det nu är så att en del av den bild som ges beträffande ungdomskriminalitet inte är helt sanningsenlig, vad bottnar då denna konstruktion av ungdomskriminaliteten i?

Är det den allmänna opinionen och brottsoffer som initierat den? Är det tidningspressen som valt att publicera en viss typ av artiklar och skrämselfpropaganda som lett till en ökad debatt bland samhällsmedborgarna? Har det att göra med politikernas vilja att leva upp till samhällsmedborgarnas krav att detta problem åtgärdas? Var börjar i så fall denna process?

Troligtvis är detta något som just sker i en interaktion liknande den Kitsuse & Spector beskriver. I Sverige var det regeringsval senast 1998 och i samband med detta kom LSU. I Danmark kommer nästa regeringsval att hållas senast mars 2002 och nu kommer förslag på en liknande ungdomssanktion. Att politikerna vill visa att de gör något åt det som uppfattas som ett samhällsproblem är tydligt, kanske blir detta extra viktigt i samband med valår då politikernas trovärdighet och handlingskraft står i blickfånget.

Payne hävdade att även socialt arbete, vad som blir en socialarbetare, socialt arbete och klient, är någonting som konstrueras. Han menade också på att det i det sociala arbetet är viktigt att se till kulturella skillnader när man väljer metoder i detta arbete. (Payne, 1997, s 1-25)

Kanske är det en brist i konstruktionen av det sociala arbetet att se till kulturella skillnader som är en förklaring till att invandrarungdomar målas upp som ett socialt problem? Kan det vara så att det är det sociala arbetet och metoderna det är fel på? Men istället för att konstruera ett nytt socialt arbete konstrueras invandrarungdomar som ett problemområde, då de helt enkelt inte passar in i de metoder som används. Kanske är det så att utvecklingen måste gå i dessa steg, att ett socialt problem konstrueras, och först därefter förnyas det sociala arbetet?

Spector och Kitsuse refererade till Herbert Blumers modell i fem steg beträffande hur definitionen av sociala problem går till.

6. Ett socialt problem uppstår.
7. Problemet legitimeras.
8. Mobilisering.
9. Utformandet av en officiell plan
10. Implementering av planen.

(ibid. s 139)

Utifrån denna modell skulle Sverige antagligen befinna sig i steg nummer fem, då vissa åtgärder redan gjorts för att koma tillrätta med ungdomskriminaliteten då LSU har implementerats. Danmark borde befinna sig i steg fyra då förslagen om införandet av en särskild ungdomssanktion nyligen lagts fram.

Spectors och Kitsuses modell omfattade endast fyra steg där steg tre och fyra representerar hur lösningarna på det definierade problemet blir bas för nya krav och påstående.

5. Grupp(er) försöker att påstå att ett särskilt förhållande föreligger, de definierar tillståndet som offensivt, skadligt eller på annat sätt icke önskvärt. Dessa åsikter offentliggörs och ges publicitet vilket stimulerar en kontrovers som skapar en allmän eller politisk utgång.
6. Erkännande av gruppernas legitimitet av en officiell organisation, agentur eller institution. Detta kan leda till en officiell utredning, förslag på reformer, och etablerandet av en agentur för att svara mot påståendena och kraven.
7. Återkomsten av krav och påståenden från originalgruppen(grupperna), eller från andra, som uttrycker missnöje med den etablerade proceduren som tar hand om förhållandena, den byråkratiska hanteringen av klagomålen, misslyckandet att skapa tillit och förtroende i proceduren och brist på sympati för de som klagat.

8. Avvisande av den klagande gruppen av agenturens eller institutionens svar, eller brist på svar på deras krav, vilket leder till utvecklandet av aktiviteter för att skapa alternativ, parallellt, eller sido-institutioner som svarar mot de etablerade institutionerna.
(ibid. s 142)

Utifrån denna modell anser jag att Sverige kan sägas befinna sig i steg 3 eller 4. Vissa krav och reformer beträffande ungdomskriminalitet har genomförts, och först nu börjar man kunna se konsekvenserna av dessa reformer. Bland annat har det visat sig vara vissa svårigheter att förena vården av LVU-ungdomar och LSU-ungdomar på de särskilda ungdomshemmen. Krav börjar ställas på ökad utbildning i invandrarfrågor på ungdomshemmen. Den artikel som presenterades i empirin av generaldirektören för SiS, Korpi Sture, tyder också på ett erkänt behov av nya metoder inom det sociala arbetet och i samhället i stort. Reformerna var med andra ord inte tillräckligt utan andra åtgärder krävs, utbildning och nya metoder efterfrågas.

Danmark har troligtvis inte kommit lika långt i processen, där verkar det snarare som man är i färd med att konstruera ett socialt problem och åtgärder varpå jag skulle placera landet i steg nummer ett eller två. Det är på gång en uppstramning av den danska lagstiftningen, både inom sociallagstiftningen och strafflagstiftningen. I min uppsats har jag främst talat om deras förslag att införa en särskild ungdomssanktion. Men de har även lagt förslag om att man inom socialtjänsten skall kunna tvångsvårda ungdomar upp till 23 års ålder, vilket är en rejäl skillnad, då nuvarande sociallagstiftning endast kan tvångsvårda ungdomar till de är 18 år. Om förslaget införs skulle det innebära att socialtjänsten i Danmark kan tvångsvårda ungdomar på grund av kriminellt beteende två år längre än i Sverige.

Spector och Kitsuse ställde sig frågan när ett socialt problem upphör att existera. Detta är en intressant fråga som leder till många följdfrågor. Är problemet löst när åtgärder vidtagits eller är det så att det upplevda fenomenet i sig måste upphöra att existera? Eller är det när debatten avtagit och nya problem kommer i fokus?

Utifrån det material jag undersökt i den svenska tidningspressen verkar det dock inte som om det sociala problemet beträffande ungdomskriminalitet upphört med införandet av LSU utan debatten lever vidare.

8.2 Slutdiskussion/Nya frågeställningar

Att ungdomar tvångsplaceras på institution på grund av kriminellt beteende är inget nytt fenomen. Både Sverige och Danmark har via sociallagstiftningen haft möjlighet att tvångsomhändertaga ungdomar som *riskerar att fara illa* på grund av sitt beteende. Den skillnad som nu råder är att man i Sverige infört strafflagstiftning, LSU, som ger möjlighet att tvångsplacera ungdomar mellan 15-17 år på institution som ett *straff*. Debatten i Danmark tyder på att en liknande lagstiftning kommer införas där inom kort.

Men vad händer när institutionerna blir ett ställe där ungdomar både skall straffas och vårdas? När ungdomar vistas med obestämda vårdtider utifrån sociallagstiftningen där vårdbehovet styr, och andra har tidsbestämda straff för att sona ett brott? Går det att förena dessa två ideologiska hållningar inom ramen för en institution? Hur skall personalen förhålla sig till ungdomarna och hur ska de förhålla sig till varandra?

Detta väcker nya frågeställningar som troligtvis kommer att medföra problem framöver, både i Sverige och Danmark. Om institutionerna blir något som är *istället för fängelse* för vissa ungdomar och för andra ett vårdhem, är risken stor att det uppstår en konkurrens mellan

ungdomarna eller en svårighet att förhålla sig till varandra. Vad kommer att ta överhanden på institutionerna, är det vårdideologin eller strafftänkandet?

Tidigare forskning tyder på att en del ungdomar blir mer kriminella på de särskilda ungdomshem som finns i Sverige, att de helt enkelt lär sig av varandra. Om nu allt grövre kriminella placeras på dessa institutioner, hur skall mindre brottsliga ungdomar då kunna erhålla adekvat vård?

Den studie som Levin genomfört på det statliga ungdomshemmet Råby tyder dock på att många ungdomar som tvångsvårdades där enligt sociallagstiftningen fann just den obestämda tiden som ett stort problem, att de inte visste hur länge de skulle befinna sig på behandlingshemmet. Detta, samt det faktum att vården skedde med tvång, var enligt Levin bland de viktigaste orsakerna till anstaltens dåliga rehabiliteringsresultat. Den obestämda tiden ökade rymningsbenägenheten, ledde till behandlingsmotstånd och fortsatt destruktivt beteende på institutionen. (Levin, 1998, s 153-155)

Om så är fallet borde ju ungdomar som vårdas enligt LSU klara sig bättre än ungdomar som vårdas enligt LVU. Är det då så?

Socionomen Michael Tärnfalk fick i mars 2000 uppdraget av SiS att utreda hur påföljden slutna ungdomsvård har påverkat de svenska institutionernas sätt att arbeta. Den slutliga rapporten grundar sig på 11 intervjuer med personal på fem institutioner samt med chefer och socialsekreterare från socialtjänsten. Även om man utifrån rapporten inte kan dra några generella slutsatser visar den dock på vissa tendenser. De tre huvudsakliga uppfattningar som personalen har är att LSU-ungdomarna är svårare med en tyngre belastningsgrad och större belastning än LVU-ungdomarna, medan annan personal inte anser det vara några skillnader alls. Den tredje uppfattningen handlar just om att LSU-ungdomarna är lättare att arbeta med och att de har högre motivation. (Tärnfalk, 2001)

Kanske beror detta på det tidsbestämda straffet? Om det är så att LSU-ungdomarna är mer motiverade kanske de medför något positivt till institutionerna?

Men rapporten tyder också på att det finns stora problem med att integrera LVU och LSU-vård. Ett problem handlar om att LSU-ungdomarna ställer krav på ökad säkerhet vilket på vissa institutioner medfört att det blivit hårdare även för LVU-ungdomarna och svårigheter att genomföra fritidsaktiviteter, vilket LVU-ungdomarna naturligtvis upplever som orättvist. Personalen efterfrågar också mer kunskap och utbildning beträffande invandrare och olika religioner för att kunna hantera ungdomarna, då många som döms till LSU har invandrarbakgrund. (ibid.)

Något som är ytterst problematiskt är att rapporten också tyder på att LSU-ungdomarna bedöms ha högre status än LVU-ungdomarna. I rapporten står att läsa att ” Integrationen har medfört en så kallad kåkmentalitet och plitjargong vilket också medfört en hårdare stämning på vissa institutioner. LSU-ungdomarna anser sig ha eller anses ha högre status. ” (ibid. s 28.)

Om det är så att institutionerna genomsyras av en fängelsejargong och de mest belastade anses ha högre status, vad är det då egentligen som säger att vård på särskilda ungdomshem är att föredra framför fängelse? Om LSU-ungdomarna blir förebilder för de som vårdas enligt LVU, och dessa ungdomar ser fördelar med LSU på grund av deras tidsbestämda straff, vad är det då som hindrar att LSU inte blir något att eftersträva för ungdomarna som vårdas enligt sociallagstiftningen?

Detta väcker en hel del nya frågor, som kanske borde tagits i beaktande innan LSU infördes. Risken är att något som skulle vara istället för fängelse medför att även verkställigheten genomsyras av detta och får konsekvenser för hela vårdideologin.

Att vårdideologin får stå tillbaka blir också tydligt i samarbetet med socialtjänsten, som ofta prioriterar bort de som vårdas enligt LSU. Detta handlar mycket om att socialtjänsten är oklar över vilken roll de skall intaga medan ungdomen ”vårdar av sitt straff”, och vilket mandat socialtjänsten har. (ibid.)

Som jag ser det är denna osäkerhet befogad, då socialtjänsten i princip inte har något mandat förrän strafftiden är över. Det är däremot beklagligt om detta medför att socialtjänsten prioriterar bort LSU-ungdomarna då det är viktigt att följa ungdomarnas utveckling för att kunna ta ställning till vad som skall hända efter vårdtidens slut.

Som jag visat i min uppsats har Sverige ett större utbud av antal slutna och låsta avdelningar än Danmark, där institutionsvården varit mer begränsad. Sverige har sedan 1994 haft de statliga, särskilda ungdomshemmen, och har ändå viss erfarenhet av denna typ av vård. Frågan jag ställer mig är hur det ska gå för Danmark att integrera unga lagöverträdare på institutionerna där man tidigare haft begränsade slutna platser och hur detta kommer påverka vården där.

Att konstruera sociala problem medför med andra ord att man måste konstruera andra sociala lösningar. Ibland känns det som om lösningarna kommer lite för snabbt, kanske beroende på att politikerna känner att de måste reagera. De som kommer i kläm blir ungdomarna och samhället. Innan politikerna presenterar lösningar borde det kanske föras en konstruktiv debatt om vad den grova brottsligheten beror på, istället för att måla upp en sanning som tyder på att ungdomsbrottsligheten ökar överlag och att invandrarungdomar är överrepresenterade.

Om detta handlar om sociala nedskärningar, om skolans, socialtjänsten och samhällets bristande resurser och samhällets misslyckande, är det då verkligen i strafflagstiftningen politikerna bör slå till? Och samtidigt, för att rädda sitt ansikte och hävda att behandlingsideologin genomsyrar straffets verkställighet, välja institutionsvård där man blandar ungdomar som straffas respektive vårdas? Vilket också medför att det inte finns platser tillräckligt på institutionerna, att de med vårdbehov får stå tillbaka, och att det blir ytterligare glapp mellan val av beslut och insatsens genomförande inom socialtjänsten.

Risken är att denna typ av politiska beslut bara medför att man bygger upp en ny typ av ungdomsfängelse inom institutionerna som genomsyras av en kåkmentalitet som inte är bra för någon som vistas där. Min åsikt är att vi under lång tid framåt kommer dras med de samhälleliga konsekvenser som nedskärningar inom den sociala och offentliga sektorn medfört och som resulterat i för lite kunskap om invandrarfrågor och ett bristfälligt utvecklandet av metoder inom det sociala arbetet och på det samhälleliga planet i stort.

Varför inte skapa ett fungerande socialt och samhälleligt arbete innan vi skapar ett socialt problem? Som jag ser det kanske detta kunde förhindra uppkomsten av många sociala problem både för samhället och för den enskilde individen.

Den tidigare forskning beträffande institutionsvård och strafflagstiftning som jag presenterat i min uppsats gav en bild av att man i Sverige och Danmark gick mot ökade placeringar i familjehem och utvecklandet av alternativa vårdformer på bekostnad av institutionsplaceringar. De nordiska länderna ansågs genomsyras av behandlingsideologin

snarare än ett straffrättsligt tänkande i jämförelse med övriga Europa. Det jag funnit i min granskning av debatten tyder på att detta inte stämmer längre. Tvärtom är både Danmark och Sverige på väg att öka institutionsplaceringarna och skapa nya institutioner och slutna vårdavdelningar. Det straffrättsliga tänkandet genomsyrar alltmer debatten och krav på konsekvens och proportionalitet återopas snarare än en vårdideologin. Det viktiga verkar vara att allmänheten kan förutse vilket straff som kan utmätas vid ett brott, inte att ungdomen i fråga erhåller adekvat vård och rehabiliteras, vilket inte verkar lyckas så bra inom institutionsvården.

Pringle konstaterade dock att många barn och ungdomar i Europa präglades av olika former av socialt förtryck till följd av till exempel fattigdom och klasstillhörighet och att de europeiska länderna välfärdssystemen verkade oförmögna att utmana dessa förtyckande faktorer i samhället. Tvärtom menade han att systemen underbyggde dessa förhållande varpå han efterfrågade nya metoder. Han tog också upp den ökade invandrarkriminaliteten i Sverige och såg den som ett uttryck för att det svenska samhället misslyckats med att ta hand om marginaliserade grupper. (Pringle, 1998, s 106, 181-182)

Om det nu är så att den grova brottsligheten bland ungdomar ökar och om invandrarungdomar är överrepresenterade så är ju detta dock ett allvarligt problem som inte kan förbises. Jag kan också förstå samhällets krav på reaktioner och att offren ser att brottslingar straffas, även om de är unga. Samtidigt är det synd att man inte tidigare ställt sig frågan vad detta i så fall beror på och hur det kan förebyggas eller åtgärdas.

Utifrån mitt material kan jag inte dra några generella slutsatser om vilka aktörer som är mest framträdande i debatten beträffande ungdomskriminalitet. Eftersom jag valt dokumentanalys som metod och att fokusera på tidningspressen och politiska lagförslag så är det naturligt att det blir journalister och politiker som varit framträdande i den debatt jag åskådliggjort. Som jag nämnde i mitt metodavsnitt grundar sig dokumentanalys på något som tillkommit för ett annat syfte än det jag som undersökare har, vilket är viktigt att ha i åtanke. Grovt uttryckt kan man väl säga att politikerna vill få igenom lagförslag och journalisterna sälja tidningar och väcka debatt. Metoden har därmed sina brister och för att få en bredare uppfattning om debatten beträffande ungdomskriminalitet skulle det varit önskvärt att även använda sig av andra metoder, exempelvis intervjuer av olika yrkeskategorier eller dylikt, vilket jag inte haft utrymme för inom ramen för min uppsats. I tidningsartiklarna tycker jag mig dock se en tendens till att människor som arbetar med ungdomar på olika sätt får komma till tals, exempelvis poliser, socialarbetare, psykologer, lärare, men även vanliga människor, ofta föräldrar. Debatten bedrivs som jag ser det på en bred front och det är tydligt att detta är en fråga som engagerar och berör den allmänna opinionen.

Om politikernas syfte med att delta i debatten främst kanske handlar om att vinna allmänhetens förtroende och visa sig handlingskraftiga för att vinna väljare, kan det kanske vara så att även andra yrkeskårer kan ha något att vinna på att delta i debatten. Bristande resurser inom den offentliga verksamheten har, i alla fall i Sverige, varit i fokus under en längre tid. Den bristfälliga vården på sjukhus och svårigheten att rekrytera personal har diskuterats som ett nytt samhällsproblem, vilket också berör många då nästan alla människor någon gång kommer i kontakt med sjukvården. Men inte alla människor kommer i kontakt med polisen eller socialarbetare.

Kanske är det så att för att även andra yrkeskårer, exempelvis poliser och socialarbetare, skall få gehör för sina krav på ökade resurser måste man påvisa *konsekvenserna* av de nuvarande förhållandena. Kan det vara så att dessa konsekvenser rent ut av överdrivs i denna process?

Därmed inte sagt att det inte får konsekvenser med sociala nedskärningar. Social utslagning, segregation, dåliga boendemiljöer, bristfällig skola, och knappa resurser inom hela den offentliga sektorn kan knappast leda till någon positiv utveckling för de ungdomar som drabbas av detta, oavsett etnisk tillhörighet. Riskerna, som jag ser det, är nu bara att vi i ren desperation går mot ett samhälleligt tänkande där vi ser allt i svart eller vitt, brottsling eller offer, invandrare eller svensk/dansk, straff eller vård, samt tar till kulturella förklaringar, när det sällan, eller rent av aldrig, är så enkelt.

9 Källförteckning

Berounius, Mats. (1991). *Genealogi och sociologi, Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposium AB.

Colton, M.J., & Hellinckx, W. (1993). *Child Care in the EC. A country-specific guide to foster and residential care*. Aldershot, England & Vermont, USA: Arena.

Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet. (Januar 2001). *Rapport om ungdomskriminalitet*. Köbenhavn: Rigspolitiets Tryckeri.

Foucault, Michel. (1971) i översättning av Mats Rosengren. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposium AB.

Hestbæk, Anne-Dorthe. (1998). *Tvangsanbringelser i Norden - en komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. Köpenhamn: Socialforskningsinstituttet.

Jørgensen Winther, Marianne & Philips, Louise. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Lindgren, Sven-Åke. (1991) ” Michel Foucault och sanningens historia” i Månsson, P (red) *Moderna samhällsteorier Traditioner, riktningar, teoretiker* (3:e rev uppl). Stockholm: Prisma.

Levin, Claes. (1998) *Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe*. Eslöv: Arkiv förlag.

Madge, Nicola. (1994). *Children and residential care in Europe*. London: National Children's Bureau.

Mehlbye, Jill. (1993) ” Denmark” i Colton, M & Hellinckx, W *Child Care in the EC*. Cambridge: University Press.

Mehlbye Jill & Sommer Birgit (1998) ”Denmark” i Mehlbye Jill & Walgrave Lode. *Confronting Youth in Europe*. Köpenhamn: AKF Forlaget.

Månsson, Per. (1991). *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker* (3:e rev uppl). Stockholm: Prisma.

Norström Carl & Thunved Anders. (1995). *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 juli 1994*. Göteborg: Frizez Förlag AB.

NOU 2000:12 kapitel 17 sid 199-209. *Barnevernet i Norge*. Nordiska Ministerrådet.

Payne, Malcolm. (1997). *Modern social work theory (second edition)*. London: Macmillan Press LTD.

Pringle, Keith. (1998). *Children and Social Welfare in Europe*. Buckingham & Bristol, USA: Open University Press.

Projektgruppen Sluten ungdomsvård, SiS (1998). *Rapport 1998:3. Rapport. Behandling inom sluten ungdomsvård.*

Proposition 1997/98:96

Robson, C. (1993). *Real World Research. A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers.* Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell

Socialstyrelsens Statistik 1998:10. *Insatser för barn och unga 1997.*

SOSFS 1997:15 Socialstyrelsen författningssamling. *Allmänna råd. Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.* Nordstedts Tryckeri AB: Stockholm 1997.

SOU 1993:35, Betänkande av ungdomskommittén Del A. *Reaktion mot ungdomsbrott.* Malmö: Allmänna förlaget.

Spector Malcolm, Kitsuse. I. John. (1977). *Constructing Social Problems.* Cummings Publishing Company, Inc: Menlo Park, California.

Tärnfalk, Michael (2001). Allmän SiS-rapport 2001:6. *Sluten ungdomsvård år 2000. Redovisning av intervjuundersökning.*

Von Eyben, B. Pedersen, J., Nørgaard, J. (1999). *Karnovs Lovsamling, Bind 4, Femtende udgava.* Thomson A/ København. (Dansk lagstiftning och lagparagrafer)

Wihlborg, Margareta (1996). SiS FU-enheten. *Rapport. Invandrarungdomar i § 12-vården. Dokumentation av en tvådagarskonferens 25-26/10 1995.*

Information från Internet:

www.stat-inst.se

www.sposit.se/juridik/socialstyr.html

www.retsinfo.dk/

www.jit.se/juridik/rattsomr.html (svensk lagstiftning indelade i rättsområden)

Tidningsartiklar:

000204 Aftonbladet "Det handlar mer om sex än om makt"

000227 Aftonbladet "De här männen är störda. Brist på respekt leder till gruppvåldtäkter"

000321 Aftonbladet "Du har så fel, Ulf Adelsohn"

000425 Aftonbladet "Nu åtalas de för branden"

000508 Aftonbladet "Kan det bli män av Rissnepojkarna?"

000806 Aftonbladet "Sveriges värste ungdomsrånare"

000829 Aftonbladet "Skärpt straff för branden"

000926 Aftonbladet "Det är skönt att råna folk"

001030 Aktuellt "Danskere begår halvdelen af alle gruppevoldtægter"

010120 Aktuellt "Vold og røverier sætter ny rekord"

010309 Dagens Nyheter "Fler unga begår allt grövre brott"

000524 Dagens Nyheter: "Åsikter om straff går isär. Läsarreaktioner. 'Föräldrarna har ett stort ansvar'"

000707 Dagens Nyheter: " Mellan hämnd och snällism"
000807 Dagens Nyheter : "Måndagsintervjun: Polis vill visa verkligheten. 'Samhället sviker'"
001029 Politiken "Nyt lys på udlændinges kriminalitet"
010121 Politiken "Kraftig stigning i røverier"
010121 Politiken "Mere hård og mindre blød kriminalitet"
010125 Politiken "Flere unge indvandrere sigtes"
010131 Politiken "Dømt for sexovergreb"
010131 Politiken "Socialt indgreb mod unge kriminelle"
010521 Politiken "100 mio. kr. til sikrede institutionspladser"